

Beowulf och Bjarke.

(Föredrag vid Sv. fil.- och hist.-mötet i H:fors 17—19 aug. 1922).

Av C. W. von SYDOW.

Frågans nuvarande ställning. Den fornengelska hjältedikten om Beowulf har visat sig innehålla en hel rad trovärdiga uppgifter om Nordens historia, t. ex. om geaterkonungen Hygelacs härnadståg mot de frisiska hetwarerna, om strider mellan svear och geater och mellan daner och hadbarder o. s. v. Det kan inte råda något tvivel om dessa berättelsers ursprung: de måste härstamma från nordisk tradition.

Diktens huvuddel utgöres emellertid ej av en historiskt trovärdig skildring. Fastän händelserna förlagts till den historiske danske konung Hrodgars kungasäte eller till geaternas land under historiskt fastställbar tid, så är hela händelseförloppet av rent fantastisk art: Hjälten har att kämpa mot ett hiskligt hafstroll, Grendel, som nattetid brukat hemsöka kung Hrodgars festhall och gjort den obeboelig; han dyker ner i trollets egen boning på sjöbottnen och utkämpar en svår strid med trollmodern, som ej kan såras annat än med ett trollsvärd, vars klinga emellertid smältes bort som en istapp vid beröringen med Grendels skarpa blod, så att blott det gyllne hjaltet är kvar i hjältens hand, när han sent omsider kommer upp ur vattnet igen; och på sin ålderdom har han att kämpa med en flygande, eldsprutande drake, som visserligen dödas av honom, men för vars giftiga bett han själv dukar under. Detta är ej historia utan ren dikt.

Från det förhållandet att de historiska partierna måste gå tillbaka på nordisk historisk tradition, har den filologiska forskningen dragit den ganska naturliga slutsatsen, att de diktade huvudpartierna måste gå tillbaka på nordisk diktradition. Man har därvid tänkt sig att den del av

dikten som handlar om striden med Grendel och hans moder, är en saga av danskt ursprung, emedan händelsen är förlagd till Danmark. Såsom stöd för Grendelepisodens (i det följande citerad Gr) nordiska ursprung har man anfört liknande episoder i Grettissaga och i andra isländska sagor. Men man har också sökt efter en rent dansk motsvarighet, en dansk sagoepisod som kan sägas utgöra prototypen för Gr, eller som härstammar från samma prototyp som den själv. Man har också trott sig finna en sådan i den av Hrólfs saga Kraka (cit. Hr) meddelade berättelsen om Bjarkes strid med ett odjur vid Rolf Krakes hov (cit. Bj). Om de två berättelsernas identitet — d. v. s. att de måste betraktas som varianter av ett och samma — tycks numera råda fullständig enighet bland filologerna, om det än tidigare funnits en stark opposition.

Saken är emellertid inte självklar och har heller inte ansetts så av sina förfäktare. Först efter att med en viss möda ha sökt upp sådant som kan tala för och förklarat bort sådant som kan tala mot sammanhang, har man efter åtskilliga meningsbrytningar kommit fram till och enats om identiteten mellan de två episoderna.

Olyckan härvid är emellertid att filologerna, trots grundlig utbildning på det skriftliga området, alldeles försummat studera muntlig tradition och lagarna för dess liv. Där kännedom härom är nödvändig, är filologen fördenskill synnerligen illa ställd, och resultatet måste bli opålitligt även om en filologmajoritet skulle uttala sig för det, ty majoriteten i fråga saknar fullständigt vetenskaplig utbildning på det område det här framför allt gäller att beherska.

I här föreliggande fall måste sammanhanget mellan Gr och Bj, om ett sådant finnes, helt och hållet ligga inom den muntliga traditionen. Har Gr funnits innan Beowulfskalden återgav den i sin dikt, så har den funnits blott som muntlig tradition, ej som skriven litteratur, och alldeles detsamma gäller om Bj. Frågan blir då: Kan det man känner av muntlig tradition och om dess liv, ge stöd åt slutsatsen om identitet mellan Gr och Bj?

Filologernas slutsats i frågan grundar sig på vad som är överensstämmande mellan Gr och Bj, eller på vad som kan antagas ha varit överensstämmande. Vad som i detta hänseende kan anföras är följande:

1) Skådeplatsen för striden är i båda fallen det berömda danska kungasätet. I Gr är det kung Hrodgars

kungsgård, i Bj är det dennes brorson Rolfs. Denna överensstämmelse får desto större betydelse om man betänker dels att Gr omnämner Rolf såsom närvarande vid Beowulfs besök, dels att Rolf i detta fall med ganska stor sannolikhet kan antagas ha ärvt sin farbror och företrädare Hrodgar. Det är nämligen mycket vanligt att en yngre hjälte tager i arv en del episoder som från början tillhört en tidigare, vars minne börjat blekna vid sidan av den yngres berömmelse. Exempel på en dylik ärvning av stoff kan hämtas ur nästan varje hjältesaga, vars innehåll i detta hänseende kan kontrolleras.

2) Hjälten är en krigare som kommer från geaternas land (Gr) eller från Gautland (Bj), och han dödar det troll eller odjur som hemsöker kungsgården. I Gr heter han Beowulf, i Bj Bjarke, men det är inte omöjligt att de båda hjälternas identitet på språklig väg kan bevisas eller åtminstone göras sannolik. Boer framhåller (Arkiv 1903, s. 48), att namnet Beowulf i den av Beowulfskalden meddelade danska kungaräckan undanträngt ett tidigare Beaf som av isländska författare uppfattats såsom motsvarande Biarr, av vilket Bjarke är en diminutivform. Dessutom kan Beowulf tolkas såsom bi-uly, binas varg, vilket är en naturlig kenning för björn. Även namnet Bjarke betyder björn, liten björn. Även om ingendera tolkningen har fullt bevisande kraft, så finns det dock en icke ringa möjlighet för att Beowulf och Bjarke från början varit en och samma hjälte. Såsom ytterligare stöd härför framhåller Chambers (Beowulf, Cambridge 1921, s. 60), att liksom Beowulf hjälpte Eadgils i striden mot Onela, hjälper Bjarke Adils mot Åle enligt Bjarkarímur.

Om denna överensstämmelse mellan de båda episoderna yttrar Boer (Beowulf, s. 139), att den är tillräcklig för att bevisa deras identitet. Han erkänner att trollkampen i och för sig icke är tillräcklig såsom bevis för identiteten, och ej heller den omständigheten att trollet oroar en kungsgård och att en berömd hjälte är den ende som vågar angripa trollet, ty en sådan berättelse kan lätt uppstå mer än en gång. Men han anser den redan i den formen „typisk nog för att föra ad absurdum antagandet att den två gånger kan lokaliseras till samma plats och berättas om samma personer. Att bekämparen av detta troll i båda fallen är en från Gautland till det danska hovet anländ krigare, det är en omständighet som häver varje tvivel.“

Boers slutledning är begriplig av hans iver att finna ett stöd för sin a priori fattade mening att Gr är av danskt ursprung. Då det emellertid här är nödvändigt att känna till vad som bevisar variantskap och vad som kan medföra tillfällig överensstämmelse, så har Boer på grund av sin fullständiga obekantskap med muntlig tradition och dess lagar gjort sig skyldig till ett misstag. Den överensstämmelse som råder mellan Gr och Bj, är så godt som utslutande begränsad till platsen, den danska kungsgården, och personen, om nu Beowulf kan anses vara identisk med Bjarke. Men den sortens likhet saknar verklig betydelse för fastställande av två sagors eller episoders identitet, såsom jag med några exempel skall visa.

Person och lokal såsom identitetsbevis. En och samma sägen lokaliseras ofta till många olika platser, och i två varianter kan alltså lokal och handlande personer vara olika, utan att detta på något vis minskar de båda varianternas samhörighet. I Lund berättas att jätten Finn byggde Lunds domkyrka åt S:t Lars mot att få sol och måne eller S:t Lars ögon, om inte jättens namn gissades innan kyrkan blev färdig. I Trondhjem byggde jätten Skalle en domkyrka åt S:t Olof på samma villkor. Fast det här råder olikhet både i fråga om plats, jätte och helgon, så kan det inte finnas något tvivel om att det är varianter av en och samma sägen. Det som är avgörande är endast själva handlingens innehåll och karakteristiska detaljer, framför allt sol och måne som lön för arbetet, och namnet som skall gissas innan arbetet är färdigt. Däremot saknar platsen dit sägnen lokaliserats såväl som personnamnen i detta fall all betydelse. Detta är visserligen ej ett med förhållandet Gr-Bj fullt analogt fall, men det är klart att vad som saknar betydelse då det gäller att skilja två sägner åt, inte får tillmätas mer vikt om det är frågan om att visa två sägners eller sagoepisoders samhörighet. Jag skall emellertid anföra även en direkt analogi.

Om en dansk kyrka i Lindknud berättas att där en gång fanns en lindorm som åt upp liken i gravarna. Den var ofantligt stor, och ingen vågade kämpa mot den. Då födde man upp en tjurkalv i tre år med bara nymjölkad mjölk och korn. En och samma flicka skötte den ensam hela tiden och gav den mat. Efter de tre åren förde flickan tjuren till kyrkogården. Ormen kom mot dem, och då tjuren såg att ormen ville anfalla flickan, rusade han på den.

Efter en väldig strid dödades ormen, men även tjuren dog av ormens bitt. — Om Lindknud berättas också att där fanns en ofantlig lindorm som ställde till stor skada i trakten. Den brukade hålla till i en skog, och för att bli av med ormen, tände folket eld på skogen från alla sidor, så att skogen och ormen brändes upp. (E. T. Kristensen, *Danske Sagn*, 2, s. 192, nr 63—64).

Analogien med fallet Gr-Bj är tydlig. Boers ord skulle med alldeles samma kraft kunna tillämpas även här. Han skulle säga ungefär så: „Dödandet av en farlig lindorm är i och för sig ej tillräckligt såsom bevis för de två sägnernas identitet, heller ej den omständigheten att ingen man vågade angripa ormen, ty en sådan sägen kan lätt uppstå mer än en gång. Men redan detta innehåll är typiskt nog för att föra ad absurdum antagandet att det är två olika sägner som kunnat lokaliseras till samma plats.“

Nu är emellertid förhållandet det, att den första sägnen är mycket spridd i Danmark och där knuten till en hel mängd olika kyrkor. Den andra sägnen förekommer också spridd över ett mycket större område men är jämförelsevis sällsynt i Danmark. Det finns inte det minsta tvivel om att det här är två skilda sägner, vilkas inbördes likhet uteslutande består i den gemensamma föreställningen om ofantliga och farliga lindormar. Denna föreställning kan omsättas i en hel del sinsemellan alldeles oberoende episka bildningar — alldeles som föreställningen om troll — och lokalisering till samma plats eller förbindelse med samma personer är icke något identitetsbevis.

Att det har knutits två sinsemellan olika och fullt självständiga lindormsägner till Lindknud, kan lätt förklaras. Själva namnet Lindknud har dragit till sig en lindormsägner såsom förklaring till sin första stavelse. En person som hört sägnen, har råkat höra även en annan lindormsägner av helt självständig typ, och sedan har han glömt vilkendera som hörde till Lindknud, och förväxlat dem. När han sedan velat berätta om lindormen vid Lindknud, har han råkat välja den andra sägnen, och så har också den blivit knuten till samma plats. Ett sådant utbyte av en sägen mot en annan som har någon likhet med den, är mycket vanligt. Jag skall här meddela några andra exempel, även de lindormsägner från Danmark.

Vid Ovsted kyrka fanns en stor lindorm som hade lagt sig rundt omkring kyrkan. För att bli av med den, födde

man upp en tjur med kärnmjök, och han dödade ormen. Denna sägen är alltså en variant av den första Lindknud-sägen. — En annan sägen om samma kyrka berättar, att en man kom med en bössa och sköt ormen så att den gick i två bitar. Den ena gjorde ett stort luftsprång och föll ned tusen alnar söder om kyrkan, där den slog ett hål i marken (Kristensen, a. a. s. 193, nr 68—71).

Vid Århus domkyrka fanns det en lindorm så stor att den nådde nästan rundt omkring kyrkan. Efter flera fåfänga försök att bli den kvitt, födde man upp en tjur med söt mjök och nötkärnor. Efter tre år släpptes den mot ormen, men den var för svag. När den hållits på samma kost i tre år till, dödade den ormen. (Kristensen, a. a. s. 196, nr 84). — Enligt en annan sägen hade en lindorm från Ris skog kommit till Århus domkyrka och lagt sig omkring den för att välla omkull den, så snart den kunde bita sig själv i stjärten. Snart fattades inte mer än kyrkdörrens bredd i att den kunde nå sin stjärt, men ingen vågade angripa ormen. Då erbjöd sig en fattig student att göra ett försök. Han lät hissa sig ner från tornet i en glaskista för att kunna se ormens rörelser och på samma gång undgå dess gift. Han lyckades verkligen sticka ihjäl ormen med sin kniv, men när ormen kände sticket, gav den ett väldigt slag med stjärten, så att kistan gick i stycken och studenten omkom (Kristensen, Jyske Folkeminder, 3, s. 86, nr 122). — Enligt en tredje sägen kom en lindorm upp ur havet och lade sig omkring Århus domkyrka som den ville välla. Varje försök att få den bort var förgäves. Då lovade kungen en stor belöning åt den som ville strida med ormen. En väpnare vågade göra försöket och red mot ormen. Han sårade den med en pil från sin båge och red därefter i fullt frysprång ut mot Ris skog förföljd av ormen. Han sköt en pil till, och ormen dog. Sedan borde han ha tagit en annan väg tillbaka, för när man har dödat en lindorm, så dör man själv så snart man går och ser på den. Han red dock samma väg tillbaka och störtade död från hästen när han kom till ormen (Kristensen, J. Folkem. 8, s. 62, nr 120).

Liksom till Lindknud har det alltså till Ovsted knutits två och till Århus t. o. m. tre, i vardera fallet sinsemellan helt skilda lindormsägner av olika ursprung. Emedan man känt till mer än en lindorms sägen, har man kommit att förväxla dem. Man har ej kunnat hålla fast i minnet vilken som från början varit knuten till platsen, och så har den

eller de andra ofrivilligt kommit att lokaliseras till samma plats.

Ett sådant utbyte av en sägen eller en episod mot en annan är något mycket vanligt i muntlig tradition. Det är emellertid ej alltid minnesfel som vållar utbytet. Då en saga vandrar från ett traditionsområde till ett annat, kan en episod behöva bytas ut mot en annan för att passa samman med det nya områdets kultur och allmänna traditions-karaktär. Dessutom kan utbyte ske på grund av personlig smak: man byter ut en episod som man anser alltför färglös, kort eller för litet spännande, mot en mera intressant som man anser bör slå mera an på åhörarna. Ett dylikt medvetet utbyte har man särskilt att räkna med inom hjälte-diktningen. I min studie över Sigurds strid med Fävne har jag påvisat sådana utbyten, och det är just genom dem som skillnaden mellan nordisk och tysk Sigurdstradition blivit så stor.

Vid utbytet kommer ej blott den ursprungliga sägnens lokal (Lindknud, Ovsted, Århus) över till den nya sägnen, utan ofta också en del lokal- (eller person-)omständigheter, såsom att lindormen ligger rundt om kyrkan och söker att bita sig i stjärten för att riva ner kyrkan. Detta hör till de lokala förutsättningarna för sägnens knytande till platsen, ej till sägnens kärna som handlar om hur ormen dödades. Dylika lokalomständigheter flyttas lätt från en sägen till en annan, och man får ej taga dem såsom bevis för identitet mellan två sägner. Den i huvudsak gemensamma inledningen till de tre Århusägnerna kan sålunda ej på minsta sätt bevisa deras ursprungliga identitet, utan är blott med sägnens kärna löst förenade lokalomständigheter som lätt flyttas från den ena sägnen till den andra genom ett slags analogislut.

Av vad jag här anfört, kan man sålunda få fram följande viktiga regler:

1) Hjältens och platsens identitet, liksom identitet beträffande därmed sammanhörande person- och lokalomständigheter, har icke någon betydelse då det gäller att avgöra om det råder variantskap mellan två sägner eller episoder.

2) Såsom bevis för ett dylikt variantskap fördras individuella — ej blott skematiska — överensstämmelser i komposition och handling.

Tillämpas nu dessa regler på föreliggande fall, så måste man alltså från början bortse från allt som ej står i direkt och nödvändigt sammanhang med episodernas egentliga innehåll. Om hjälten i båda episoderna är en och samma person eller ej, har inte med saken att göra, ty en och samma hjälte kan få sig tillskrivna flera olika troll- eller odjursstrider (jfr Herakles, Teseus, Didrik av Bern, Iwein o. s. v.). Platsen har heller icke någon betydelse för den fråga det här gäller att besvara, ty om hjälten är nära knuten till den danska kungsgården, så kan helt naturligt på den grund flere olika av hans bedrifter förläggas dit. Just det som Boer anser såsom det avgörande beviset för de båda episodernas identitet, får alltså ej alls tagas med vid undersökningen av förhållandet mellan Gr och Bj, och Chambers omsorgsfulla och enligt min mening övertygande bevisföring för identiteten mellan Beowulf och Bjarke berör ej heller förhållandet mellan Gr och Bj.

Bjarkes strid mot odjuret. Innan en jämförelse mellan Gr och Bj företages, gäller det att avgöra vad Bj verkligen innehåller. Den föreligger nämligen i tre sinsemellan ganska olika varianter — hos Saxo (cit. S), i Bjarkarímur (cit. R) och i Hrólf's saga Kraka (cit. Hr) — och om man utan vidare ger företrädet åt en av dem med bortseende från de båda andra, eller om man efter behag väljer vad man för tillfället önskar än ur den ena än ur den andra, blir resultatet kanske vackert nog på papperet men ovederhäftigt ur vetenskaplig synpunkt.

Av de tre källskrifterna är S ungefär 200 år äldre än de båda andra. Redan detta ger S ett visst företräde, i det man beträffande de i R och Hr förekommande avvikelserna alltid måste räkna med den möjligheten att det är senare ändringar eller tillägg. Om S dessutom innehåller en rent dansk tradition, ökar detta ytterligare dess värde. En tradition har nämligen i regeln de bästa förutsättningarna för att bevara sitt ursprungliga innehåll i sitt hemland. Där är den allmänt känd, och om någon skulle göra en mera märkbar ändring i den, rättas detta lätt av andra med bättre kännedom om saken. Flyttas däremot en tradition över till ett annat land, sker detta kanske genom en enda person. I det nya landet finns ingen som kan göra rättelser, och överbringaren kan därför utan vidare göra vilka ändringar som helst, vare sig på grund av glömska, eller för att lämpa innehållet efter åhörarnas allmänna upp-

fattning, eller för att göra ämnet mera spännande och begärligt. Om S alltså beträffande vad den meddelar, måste anses vara en viktig och värdefull källa, så är det å andra sidan klart att den genom sin knapphet — hela episoden refereras i en enda mening — utelämnat en mängd detaljer som måste ha tillhört den ursprungliga traditionen och som kunnat bevaras i de senare källorna.

Av de isländska källorna tycks R vara älst. Finnur Jónsson sätter dess tillkomst till omkring år 1400. R stöder sig på nu förlorade isländska källor och måste, såsom Finnur Jónsson framhåller, i många stycken anses ha en bättre tradition än Hr. Hr som författats nästan samtidigt — Finnur Jónsson daterar den till första hälften av 1400-talet — är emellertid i stort sett likvärdig med R och i några avseenden bättre. I somliga fall har alltså den ena, i andra den andra, bevarat ursprungliga drag. I båda är berättelsen vida utförligare än i S, delvis beroende på senare tilldiktning, men delvis också på att de tagit med vad som S antingen funnit onödigt att berätta eller velat undvika.

Full överensstämmelse mellan de tre källorna råder blott i berättelsens stora drag: Bjarke dödar ett farligt odjur och låter den fege Hjalte dricka av dess blod, varigenom han blir stark och modig. I så gott som alla detaljer råder en mer eller mindre tydlig skiljaktighet dem emellan.

Det odjur som Bjarke fäller, är i S en ofantlig björn (ursum eximiae magnitudinis). Redan på grund av att S är den älsta källan och kanske representerar inhemsk tradition, har man anledning att anse detta såsom det ursprungliga. Då R tydligen har samma tradition, fastän djuret där fördubblats (först dödar Bjarke en varginna vars blod Hjalte dricker, sedan dödar Hjalte en björn), så bör detta anses som ett bindande bevis för att björnen är det ursprungliga odjuret. Om Hr som är den yngsta källan, betecknar djuret som ett troll, så kan detta ej anses såsom det ursprungliga som i de andra källorna ersatts med en björn, utan såsom en yngre förvanskning av motivet. Till annat resultat kan en nykter forskning ej komma.

En forskare som i Bj vill se en motsvarighet till Gr, tycks emellertid ha svårt att vara nykter. Så försöker Boer med utgångspunkt från Hr förklara bort björnen i S. Han yttrar (Arkiv 19 s. 53): „es lässt sich kaum der schluss ablehnen, dass Saxo entweder unbewusst oder — was bei seiner nüchternen auffassung des wunderbaren das war-

scheinlichste ist — absichtlich das wort (dýr) in dieser bedeutung (bär) aufgefasst und dann, wie natürlich, die flügel jenes 'bären' als 'unhistorisch' beiseite gelassen hat, sowie den bericht, dass das tier im grunde ein troll sei.“ Och vidare (a. a. s. 58): „auch in Saxos quelle war das ungetüm schon aller wahrscheinlichkeit nach ein fliegender drache; ein dem Grendel ähnlicher unhold wäre bei ihm unmöglich zu einem bären geworden“.

Här kan jag instämma i det sista yttrandet, att ett Grendel-artat troll omöjligt av Saxo skulle ha bytts ut mot en björn. Att Saxo av nationalistiska skäl skulle ha kunnat lämna ut vingarna, kan också vara ganska rimligt, men i övrigt är hela tankegången så orimlig som gärna möjligt. Boer förutsätter — såsom den utpräglade skriffilolog han är — att S måste ha haft en skriftlig källa, formulerad ordagrant som den 200 år senare Hr, så att odjuret hela tiden benämnas „eitt dýr, dýrit“ eller på ett ställe „óvætt þenna“ och på ett „hit mesta troll“. Vid läsningen skulle Saxo ha tolkat ordet „dýr“ såsom betydande björn, varjämte han har lämnat ut det mera fantastiska. Men finns det någon anledning att tro att Saxo här haft en skriftlig källa, och att denna varit likalydande med Hr? Allt talar för att Saxo haft en muntlig källa, vare sig den varit dansk eller isländsk, och i muntlig tradition är uttryckssättet ej på det sättet fixerat och heller ej så tvetydigt. Saxo har tydligtvis hört berättas just om en björn, vilket bestyrkes av att samma tradition på Island har fått ett otvetydigt uttryck i R, som ej har några rationalistiska tendenser. Denna slutsats är så stark, att den ej på minsta vis kan rubbas av Hr, den yngsta källan. Man måste här helt instämma med Olrik då han yttrar (D. Helted. 1, s. 117—8): „Når det dyr, der fældes, fremstilles som et vinget uhyre, svarer det ikke til noget krav i fortællingen, men imødekommer en moderetning i de sene islandske heltesagaer efter at fremstille sfingsskikkelsen, finngalkn, som den kaldes.“ Ett annat bevis som Olrik anför mot att det är fråga om ett troll, är det av Hr bibehållna motivet att Hjalte dricker djurets blod för att tillegna sig dess styrka. „Også herpå kan man se, hvor urigtigt det er at Hrólfs-saga betegner det dræbte uhyre som ikke et dyr men den værste trolde; i så fald vilde der være liden glæde ved at tilegne sig dets væsen.“

Mot Olriks här citerade ord har jag blott en invändning

att göra: Han har missuppfattat Hr. Även Hr låter djuret vara en björn, ej ett troll! Hrs författare säger nämligen hela tiden endast „eitt dýr, dýrit“, vilket man har full rätt att översätta med björn. Alla de fantastiska tilläggen om att djuret hade vingar, att vapen ej kunde bita på det, att det ej var ett djur utan det värsta troll, är ej berättelsens framställning av djuret, utan den fege och hjärtskrämde Hötts skräckfantasier. Författaren avser ej att framställa djuret såsom osårbart för vapen, ty han låter Bjarke's svärd omedelbart döda det alldeles som i S och R, men han använder Hötts skräckmålning först och främst för att karakterisera Hötts själv, men också för att öka spänningen och framhäva Bjarke's mod. Då djuret hela tiden kallas „dýr“, så betyder detta ord utan tvivel björn, men författaren har med avsikt valt ett tvetydigt ord för att Hötts skräckmålning ej från början skall synas helt orimlig. Det är förvånande att ingen av dem som behandlat sagan — icke ens Olrik — här uppfattat det rent konstnärliga i framställningen och kunnat läsa den så, som författaren uppenbarligen menat att den skulle läsas. Lika väl som man tagit Hötts fantasier för godt, borde man ju då ha tagit de utsända kunskaperna på orden, då de sade att „dýrit færi þar ok heldr geyst at borginni“. Beowulf-filologerna kunde ju där finna en överensstämmelse med Beowulf-dikten, som låter den döde Grendel springa högt upp från bädden, då Beowulf högg av hans huvud! Mindre likheter än så har man på det hållet med glädje framhållit. Och då bleve ju även Hjaltes bedrift ej blott ett bedrägeri, vilket vållat forskarna så mycket bekymmer. Men det är i alla fall glädjande att man ej gått så långt i missuppfattning av texten och blind iver att finna stöd för svaga teorier.

Frånsett Hjaltes skrämselfantasier har odjuret inga övernaturliga egenskaper i någondera källan. S skildrar björnen såsom ofantligt stor, R berättar om varginnan att den äter folk och kallar björnen rätt och slätt „grábjörn“. Mötet med björnen tycks i S snarast vara tillfälligt. R har av ett djur gjort två, och man måste här se på uppgifterna om båda. Att mötet ej är tillfälligt, antydes av att Bjarke hemligen går ut med Hjalte, tydligen i avsikt att möta odjuret, samt av att Hjalte på förhand varnar för varginnan. Dessutom skylles björnens närgångenhet på att Bjarke dödat hundarna som förut hållit vilddjuren på avstånd. Det är

emellertid ej fråga om något periodiskt besök av björnen: att han vågat sig fram, beror på frånvaron av hundar. Blott Hr låter djuret ha kommit de två föregående jularna och med oro väntas för tredje gången. Vilketdera som är ursprungligast, låter sig ej med full säkerhet avgöra, då man ej har fler källor att jämföra. Dock förefaller R att vara mera äkta i detta hänseende. Att hundarna dödats, förklarar på ett osökt sätt att björnen blivit närgången, utan att på något vis minska kungsgårdens anseende. Det ger dessutom Bjarke en särskild anledning att gripa in, på samma gång som han omedelbart får ett godt tillfälle att ge sin skyddsling den styrkedryck han behövde. I motsats härtill är björnens tre gånger företagna julbesök i Hr nedläggande för kungsgårdens anseende, vilket framhålles av Bjarke och urskuldats av Hött med de bästa kämparnas bortovaro. Det är ett stereotypt motiv, byggt på föreställningen om julen som en tid då allehanda farlighet är i rörelse. Denna föreställning finner man visserligen överallt i Norden, men minst i Danmark och mest på Island där den blivit ett särskilt omtyckt diktmotiv som ofta kommer till användning. Det periodiska julbesöket kan därför med stor sannolikhet betecknas som ett sent, på isländsk grund och av Hrs författare tillsatt motiv.

Striden med björnen (eller varginnan) skildras ej såsom särskilt hård i någondera källan. Det vapen som användes är i S ett spjut, i R en yxa mot varginnan och sedan ett svärd mot björnen, och i Hr ett svärd. Hrs uppgift att svärdet att börja med satt fast i skidan, har vållat forskarna en del bekymmer. Så bygger Panzer djärva konstruktioner med detta motiv som utgångspunkt: „Es ist klar, dasz hier ein Motiv vorliegt dessen Pointe verloren ging; auszerdem aber widerspricht diese Art der Tötung der unmittelbar vorher abgegebenen Versicherung der Sage, dasz keine Waffe dies Ungeheuer zu verwunden imstande war. Ähnlich steht es mit dem Schwert beim zweiten Kampfe: man sieht nicht, warum und wozu Hjalti des Königs Schwert zu seiner Scheintat erbittet und erhält. Ich denke, die beiden Angaben gehören ursprünglich zusammen und es hiesz ehemals: Bjarkis eigenes Schwert versagte in der Not gegenüber dem Dämon, den keine (irdische) Waffe verwundet: da fiel ihm das Schwert Gullinhjalti in die Hände und damit tötete er den dämonischen Gegner.“ Även en så klok och nykter forskare som Chambers anar något märkligt

under motivet (s. 55): „it looks like the survival of some episode in which the hero was unwilling (as in Beowulfs fight with Grendel) or unable (as in Beowulfs fight with Grendels mother) to slay the foe with his sword“. Motivet avser emellertid blott att sätta åhöraren i en viss spänning: där kommer odjuret; Bjarke skall draga sitt svärd, men det sitter fast i skidan; vad skall han taga sig till? Jo han rycker litet hårdare och så går det. Till att inlägga någon djupare mening i det ej synnerligen snillrika motivet, finns ingen anledning.

Hjaltes mandomsprov. S nöjer sig med att berätta om hur Hjalte drack björnens blod för att bli starkare, men han anför ej något konkret bevis för att drycken gjorde åsyftad verkan. Såväl R som Hr har emellertid en fortsättning. R låter björnen komma först sedan Hjalte fått dricka varginnans blod. Rolf beredde sig att tillsammans med sina män jaga den och ropar därvid: „Den som möter djuret, skall bli störst i min sal“. När björnen rusar fram, viker hirden tillbaka, men Hjalte går tomhänt mot odjuret. Rolf kastar sitt svärd till honom, Hjalte griper det och stöter det i björnens högra skuldra så att den faller ner död. Därav fick Hjalte tillnamnet „hinn hjartaprúði“. — Hr låter Hjalte först brottas med Bjarke, ett motiv som i R har sin motsvarighet i orden „duga mun honum við einn að rjá“. Sedan reses björnen upp med hjälp av störrar så att det ser ut som om han levde. Nästa dag berättade utsända kunskapare att björnen kom mot borgen i fullt raseri, och kungen gick ut med sina män att möta honom. Då djuret inte rörde sig, frågade kungen vem som ville angripa det. Bjarke uppmanar då Hött att visa sitt mod med att döda djuret som ingen annan vågade sig på. Hött ber då att få svärdet Gullinhjalti av kungen. Rolf invänder: „Det svärdet kan icke bäras annat än av den som är en god och rask kämpe (góðr drengr ok hraustr)“. Hött svarar: „Så skall du märka att jag är en sådan“. Kungen förundrar sig över förändringen och ger honom svärdet: „Tag svärdet och ha gagn av det om du utför detta dåd“. Så hugger Hött till djuret så att det faller. Rolf inser emellertid rätta sammanhanget, vilket bestyrkes av Bjarke, och säger: „Jag visste när du kom hit att det ej fanns många dina likar, men det tyckes mig dock är ditt berömligaste dåd att du här har gjort en annan kämpe av Hött som icke syntes skickad till mycken framgång; och nu vill jag

att han ej längre kallas Hött utan härefter skall han heta Hjalte; du skall uppkallas efter svärdet Gullinhjalti“.

I fråga om denna episod är säkerligen Hr i stort sett ursprungligare än R. Detta har Finnur Jónsson framhållit i sin inledning till *Hrólfs saga*, och Chambers ställer sig tydligen på samma ståndpunkt, varemot Panzer ej riktigt kan smälta att Hjalte blott utför en skenbedrift. Det ser onekligen konstigt ut, och bedriften är i och för sig till föga heder för Hjalte. Detta har man haft en känsla av redan då R och Hr författades. Det är tydligen därför som R av den ursprunglige björnen gör två olika djur, så att Hjalte får visa sitt mod på en levande björn. Att Rs framställning i detta fall är sekundär, syns bland annat på att Bjarke i hemlighet går ut med Hjalte för att döda varginnan, vilket egentligen hör samman med björnen. Men även Hr söker att göra saken till ett verkligt bevis för Hjaltes mandom, i det Rolf där förklarar sitt svärd vara så beskaffat att blott en stark och god kämpe kan bära det. I Hjaltes mottagande av Rolfs svärd inlägger författaren alltså ett slags gudsdöm, ett motiv som måste vara sekundärt, upfunnet först av Hrs författare.

Både Rs och Hrs författare måste emellertid ha missuppfattat hela uppträdets innebörd. Det har ej till uppgift att visa Hjaltes nyvunna mod och styrka utan att skaffa honom det offentliga erkännandet, upptagande i Rolfs hird. Han har ju förut ringaktats och varit allas drifftkucku, och när Bjarke kräver att få taga honom med till sin nyförvärvade plats vid bordet, yttrar Rolf föraktfullt att han inte kan se något värdefullt hos den stackars Hött, men att han i alla fall inte vill neka honom maten. Bjarke vet att han har gjort Hjalte till en fullgod kämpe, men för att skaffa honom det offentliga erkännandet som han är värd, svärds-gåva av konungen och plats i hirden, använder han listen med den uppstöttade björnen. Det är inte meningen annat än att kungen snart nog skall märka att han blivit överlistad, men har Hjalte en gång fått svärd av kungen och upptagits i hirden, står det fast och kungen måste hålla god min. Det hela kan jämföras med *Æthelstans* knep med svärds-gåvan till Harald Hårfager, eller Haralds sätt att göra *Æthelstan* till fosterfar för sin frilloson. Sådana skämtsamma påhitt finner man många i de isländska sagorna.

Blott Hr har ett namn på det svärd som Rolf ger till Hött, Gullinhjalti, liksom endast Hr låter Hött just vid det

tillfället byta ut namnet Hött mot Hjalte i anslutning till svärdets namn. Även detta motiv måste vara ett sent tillägg, sannolikt uppfunnet av Hrs författare. Varken S eller R känner namnet Hött utan han kallas endast Hjalte. Detta är emellertid ett ovanligt namn och Hrs författare har velat ge en förklaring på det. Som ett hjalte är en viss del av ett svärd, anknyter han förklaringen till det svärd som Hött får av Rolf. Men då måste svärdet ha ett namn med hjalte som sammansättningsdel, vilket är tämligen enastående bland svärdsnamn som eljes bildas av ord syftande på klingans egenskaper och verkningar, såvida de ej bildas av ägarens namn. Så har han bildat namnet Gullinhjalti, vilket framhäver hjaltets skönhet och dyrbarhet, det enda som gärna kan sägas till ett svärdshjaltens lov. Karakteristiskt nog saknas namnet i Snorra-*eddans* långa lista på svärdsnamn, och där förekommer inte ett enda svärdsnamn med hjalte som sammansättningsdel. Det hela är en något krystad episod som saknar traditionens friska liv och naturlighet, men passar väl i 1400-talets isländska sagodiktning.

Frågan är nu om hela denna senare del av R-Hr om Hjaltens skenstrid blott är sen isländsk tradition eller om den fanns redan i källan för S. Olrik uppfattar den såsom rent isländsk (a. a. s. 117): „Ligeledes er det et yndet fif af sagamænd, at lade den dræbte bjørn rejses op, som om den var levende; men fortællingen skulde jo have bragt os en virkelig prøve på Hjaltens manddom. Her står Bjarkarímur over sagaen, og på det første og væsenligste punkt støttes den af den danske overlevering.“ Olrik har sålunda ej märkt att något annat kan ligga bakom episoden än ett mandomsprov som ur den synpunkten blir ett bedrägeri. Då han med hänvisning till en rad isländska sagoparalleller — Finnboge som i Finnbogasaga reser upp den döda björnen; Sigmund i Færeyingasaga likaså; Orvarodd likaså för att dold bakom björnen kunna skjuta jättar; Vidga som i Thidrikssaga reser upp den fallne jätten, — vill förklara det hela som något sent isländskt, glömmar han att Saxo känner liknande händelser: Gram reser de döda rövarna med störrar för att de alltjämt skulle vålla fruktan hos traktens folk; och Amlethus använder som krigslist att ställa upp sina fallna män i slagordning. Från den synpunkten finns därför inget hinder att Saxo kan ha hört om Bjarkes list just som Hr berättar det. Det vore då också naturligt om

han uppfattat det som ett skamligt bedrägeri och därför utelämnat det. Då både R och Hr på samma sätt missuppfattat episodens innebörd och var på sitt vis sökt förklara bort saken eller vrida den till rätta, så måste episoden ha varit åtskilligt äldre än de, och även på den grund förefaller det mig rimligt att den kunde ha funnits redan i den till grund för S liggande traditionen.

I samma riktning tyder en annan sak. En vanlig folksägen kan berätta om hur en svag och feg stackare genom att dricka blodet av en björn blev stark och modig utan att anföra något prov på de nyvunna egenskaperna. Men detta är ej ens på sägenstadiet vanligt, ty med sägnens förkärlek för det påtagliga, skall i regel någon slags bekräftelse följa på en sådan förvandling. Ännu starkare blir kravet på sådan bekräftelse, när sägnen har upptagits i en hjältesaga. Då det sålunda berättas om en känd sagohjälte — vilket den redan i Bjarkamal omtalade Hjalte måste ha varit — att Bjarke genom björnens blod gjorde honom stark och modig, kräves nästan med nödvändighet en kraftig avslutning med officiellt erkännande. Att det av S ej meddelade stycket fanns i sagan redan på Saxos tid och med i stort sett samma innehåll som i Hr, anser jag sålunda även på denna grund sannolikt om än ej fullt säkert. Men i så fall måste man misstänka hela berättelsen vara isländsk, ej dansk tradition, om man skall följa Olofrikens litterära kriterier. Berättelsens hela komposition gör emellertid intryck av folklig sagodiktning, som väl kan tänkas vara gemensamt nordisk eller dansk, fastän liknande uppteckningar ej gjorts annat än på Island, ty i det övriga Norden fanns ej isländarnas iver att uppteckna egna traditioner.

Bjarke och Hjalte. Innehållet i den här granskade sagan blir alltså ungefär följande:

Inledning: 1) Bjarkes besök hos de gästfria gamla, som han lovar taga hand om Hjalte. 2) Ankomsten till Lejre, dödandet av hundarna. 3) Sämsta platsen vid bordet hos den föraktade Hjalte.

Huvudparti: 1) Bjarke gör slut på benkastningen mot Hjalte genom ett kast som dödar en hirdman. Bjarke får hans plats, men tar då Hjalte med sig dit. 2) Genom att hundarna dödas, har en björn vågat sig på konungens hjordar. Bjarke går i hemlighet ut med Hjalte som han med våld tar med sig, dödar björnen och tvingar Hjalte

driicka blodet, så att han blir lika stark och modig som Bjarke själv. Björnen stötts upp. 3) Gemensam jakt. Hjalte ber om kungens svärd för att gå mot den uppstötade björnen och faller den. Hjalte blir sålunda upptagen i hirden och den ypperste näst Bjarke.

Hela denna berättelse kan sägas handla om hur Bjarke gör en hjälte av den fege Hjalte. Detta är hela berättelsens poäng. Härom har det emellertid stått en hel del strid bland filologerna. Den här framställda totalsynen på berättelsen har förut framställts av ten Brink och har senast av Olrik kraftigt försvarats, men den har dock ej slagit igenom. Boer yttrar (Beowulf s. 141): „Freilich ist das bluttrinken für Hjalti die hauptsache, — aber nicht für Bjarki; dieser held aber und nicht Hjalti ist die hauptperson; durch das bluttrinken und die kameradschaft mit Boðvarr ist die Hjaltisage in die Bjarkisage verwoben worden.“ Och Chambers ställer sig på ungefär samma ståndpunkt, fastän han ej formulerar den så skarpt.

Det är visserligen riktigt att Bjarke är huvudpersonen, men målet för hans handling är hela tiden Hjalte, som alltså ej kan utan vidare elimineras bort ur berättelsen. Detta är lika tydligt om man granskar den fullständigt avrundade och väl avvägda isländska kompositionen sådan jag här återgett den, som om man vänder sig till Saxos lösryckta episoder. Det är möjligt och sannolikt att samma fullständiga komposition legat till grund för Saxos framställning, men om man här har blott ett par fristående sägner, en om benkastningen och en om björndödning och bloddrickning, så har dock var och en av dem alldeles samma karaktär: Bjarke hjälper Hjalte mot hans plågare, och Bjarke gör Hjalte stark och modig. Den källa som man hittills utvalt såsom den enda man behövde fästa sig vid, nämligen Hr, framhåller uttryckligen denna synpunkt genom att låta Rolf säga: „få månde vara jämgoda med dig, men det tycks mig dock vara din yppersta bedrift (þitt verk frægiligast), att du har gjort en annan kämpe av Hött...“ Det är detta som här är Bjarkes stordåd, ej att han händelsevis hade dödat en björn.

Dekreterar man att Hjalte ej varit med från början utan är ett senare tillägg, så är detta något helt subjektivt som saknar stöd i källorna. För att ha rätt att påstå att man här har en sammanslagning av två sinsemellan ursprungligen ej samhöriga element, måste man antingen känna åt-

minstone det ena elementet såsom självständigt, och genom att subtrahera det, kan man då frigöra det andra. Eller också skall kompositionen uppvisa sådana brister att man därav kan sluta sig till hur sammansättningsdelarna tagit sig ut före sammanslagningen. Ingendera föreligger här: ingen av berättelsens delar träffas som självständig diktning eller i en annan sammansättning, och det kan ej skönjas några sprickor i kompositionen, så vida man ej vill skilja de olika episoderna från varandra, men det har ingen haft intresse av.

Om man alltså i stoffets yttre beskaffenhet ej kan finna något skäl för ett särskiljande av olika sammansättningsdelar, kan man emellertid rent teoretiskt tänka sig möjligheten att berättelsen om Bjarkes ankomst till Lejre från början uteslutande sysslat med honom utan att omnämna Hjalte. Gör man nu det tankeexperimentet att utesluta Hjalte ur berättelsen, går det bra ett stycke: Bjarkes besök hos de gamle med deras råd och gåvor skulle kunna tänkas vara det samma, även om Hjalte ej varit med i Lejre; ankomsten till kungsgården, dödandet av hundarna, placeringen på den sämsta platsen och benkastningen på den ovälkomne nyanlände, skulle mycket väl kunna vara en berättelse med lifskraft inom traditionen alldeles oavsett om Hjalte varit med eller ej, just genom sin kontrastverkan mot Bjarkes senare lysande ställning såsom den främste vid Rolfs hov, och denna kontrastverkan har naturligtvis också från början avsetts. I dessa episoder kan Hjalte alltså verkligen tänkas vara ett senare inkommet element som ej är nödvändigt för berättelsens ekonomi.

Sedan kan emellertid Hjalte inte längre undvaras, ty återstoden skulle då bli alldeles utan poäng. Dödandet av björnen är nämligen ej något i och för sig märkvärdigt. Hur mången enkel bonde har ej vågat sig mot en slagbjörn och dödat den med sitt spjut! En sådan sak fäster sig därför ej i traditionen, om den ej är förknippad med någon ovanlig och betydelsefull omständighet. Det enda i Bjarkes björnstrid som gör den värd att av traditionen bevaras, är att han därigenom skaffade Hjalte styrka och mod genom björnens blod och sedan offentligt erkännande genom listen med den döda björnen. Att i likhet med Panzer rekonstruera episoden så att Bjarke får spela både sin och Hjaltes roll, är fullkomligt orimligt. Tänker man sig att striden med björnen förut haft andra attraktioner för fanta-

sien, underbara egenskaper hos björnen som framtingat något säreget stridssätt, t. ex. att Bjarke måst krossa honom med sin omfamning eller rycka av honom ena frambenet eller annat dylikt — så vore det obegripligt att detta försvunnit ur traditionen, ty även om Hjalte förts in i episoden och gjorts till det bärande elementet där, skulle traditionen gärna ha behållit allt som ytterligare kunde framhäva bragden. Frånvaron av alla sådana motiv är ett säkert bevis att episoden från början diktats uteslutande för att skildra hur Bjarke gjorde Hjalte till en hjälte.

Gr och Bj. Efter denna granskning av Bj kan en jämförelse med Gr företagas. Den kan ej få mer än ett resultat: all individuell likhet saknas. Blott den rent skematiska likheten att en främmande krigare dödar en farlig varelse vid en kungsgård står kvar, men detta skema kan finnas i en mängd sins emellan till innehåll och härstamning fullt oavhängiga episka bildningar. Grs karakteristiska detaljer: den av trollet hemsökta hallen, Grendels handske vari han stoppade krigarns, den avslitna armen, den hämmande trollmodern, neddykandet till trollboningen, brottningen med trollmodern, jättesvärdet, Grendels skarpa blod som smälte bort svärds klingan — allt detta saknas fullkomligt i Bj. Och de karakteristiska detaljerna i Bj: de dödade hundarna, björnen som hemsöker boskapen, och allt om Hjalte, hans bloddrickning och därigenom förvärvade mandom — allt detta saknas i Gr. Under sådana förhållanden är det ej rimligt att betrakta de två episoderna såsom identiska, såsom varianter av ett och samma. Som några drag emellertid uppfattats såsom gemensamma och bevisande samhörighet, skall jag något närmare granska dem.

Chambers framhåller (Beow. s. 55) att kämparna vid det danska hovet (i Beow. blott en av dem) visade sig fientliga mot den främmande kämpen, i Bj genom att kasta ben på honom, i Beow. blott genom bittra ord; hjälten svarar i båda fallen så att motståndaren tystas. Den allmänna likheten består här endast däri att hjälten vid sin ankomst bemötes ovänligt. Detta är något som synnerligen ofta förekommer i sagor och har till ändamål att frambringa kontrastverkan: den som först bemötes med förakt, visar sig sedan vara den bäste av alla. Att ett sådant motiv anbragts i en saga, får därför ej anses såsom något karakteristiskt, individuellt; den hör till den folkliga diktkonstens allmänna teknik och sättes in i vilken saga som helst

där det gör effekt utan att behöva lånas från annat håll. Denna allmänna överensstämmelse mellan Bj och Beowulf får man därför ej fästa sig vid.

Att söka efter en individuell likhet mellan de två episoderna är fåfängt. Ordbytet mellan Unferd och Beowulf har till huvuduppgift att i dikten införa Breca-episoden. Däremot är kontrastverkan tämligen ringa, då kung Hrodgar själv från början bemöter Beowulf med vänlighet och förtroende till hans styrka. Benkastningsepisoden i Bj är något helt annat, och även om man anser Hjalte såsom en senare tillsats, kan man omöjligt betrakta den som en variant av Beowulfdiktens Unferd-episod.

Det ligger ej särskilt nära till hands att jämföra en björn-jakt med striden mot ett troll som varje natt hemsöker en festhall. Att jämförelsen dock gjorts och ansetts tyda på identitet, beror i främsta rummet på en missuppfattning av Hötts fantasier i Hr. Detta behöver jag, efter vad jag redan anfört, ej här gå närmare in på.

En annan sak som jag också berört, björnens tre jular upprepade besök vid kungsgården, skall jag emellertid här ytterligare granska. Man har jämfört det med Grendels besök i Heorot varje natt under tolv år, samt med Grettissagas berättelse om hur en man två julnätter å rad rövades bort från gården Sandhaugar av ett troll, och om hur Grette den tredje julen dödade trollet. Då Gr visar en påtaglig släktskap med nämnda trollepisod, har man velat i den under tre jular upprepade hemsökelsen se ett ursprungligt drag som bevarats i Grettissaga och i Hr, men i Gr överdrivits till tolv år.

Tretalet som tillämpats i Hr och Grettissaga, användes i muntlig tradition och därmed besläktad diktning på flera olika sätt. Mycket ofta kan det sägas beteckna motsatsen mellan det vanliga, det normala, å ena sidan, och det utomordentliga, undantaget, å det andra. Det vanliga betecknas genom de två första, det utomordentliga genom det sista av de tre. Så låter folksagan de två äldsta, såsom duktiga och kloka ansedda bröderna — det normala — misslyckas i ett svårt företag, varefter den yngste föraktade brodern — undantaget — lyckas med samma sak. Anledningen till att tretalet fått denna användning, är folkdiktningens krav på åskådlighet, på konkret framställning: den nöjer sig ej med att säga att så och så brukar det gå, utan den anför två exempel på det nor-

mala misslyckandet; fler kan den ej ge emedan det då skulle bli för enformigt, utan låter det utomordentliga komma såsom nummer tre. Sagans upprepning av två exempel kan emellertid ersättas med att man blott omnämner det normala såsom ett tvåtal. — Det är denna användning av tretalet som präglat Grettissagas trollepisod: varje gång trollet kom, rövades en man bort (två exempel), tills Grette kom dit (tredje gången), kämpade mot trollet och dödade det. Likaså i Hr: varje gång björnen kom (två gånger), misslyckades man att hejda dess framfart, tills Bjarke kom (vid björnens tredje besök) och dödade den. Tretalet så använt blir helt naturligt ett förstärkande moment: det framhåller hjälten såsom det stora undantaget, som kan utföra vad ingen annan kunnat.

Tolvtalet är ett av den muntliga diktningens betecknings-sätt för ett stort antal. Tolv år är sålunda beteckningen för en mycket lång tid. Beowulfdikten framhäver alltså sin hjältes bedrift genom att säga: Under en mycket lång tid (tolv år) kunde ingen tillbringa natten i Heorot; hela tiden misslyckades alla försök till motstånd mot Grendel, tills äntligen Beowulf kom och besegrade trollet. Andemeningen är sålunda här densamma som i Hr och Grettissaga, fastän en annan talsymbolik använts som ytterligare betonar hjälten undantagsställning. Såväl tretalet som tolvtalet är den muntliga traditionens allmänegendom, ett rent tekniskt uttrycksmedel, och överensstämmelse i detta hänseende mellan två berättelser saknar alltså betydelse för avgörande av inbördes släktskap.

Angående de tre jularna i Hr har jag redan yttrat mig. Detsamma kan sägas om motsvarande motiv i Grettissagas trollepisod. Det är samma stereotypa isländska julmotiv, som inte på något sätt kan bevisa någon släktskap mellan återstoden av trollepisoden och Hr. Det passar emellertid bättre i en troll- än i en björnepisod. Lika litet kan Grs tolv års härjningar av Grendel anses ha någon egentlig släktskap med trejulmotivet i Hr eller Grettissaga. Det är här blott fråga om ett slags analogi utan betydelse för jämförelsen mellan de olika sagorna.

Att inget vapen bet på björnen i Hr, har jag redan visat blott höra till Hjaltes skräckfantasier, medan författaren alls ej kännes vid någon sådan egenskap hos björnen. Detta bör alltså ej alls jämföras med Grendels osårbarhet för vapen, som dikten på fullt allvar berättar om och som till

konsekvens har ett särskilt stridssätt: Grendels arm slites av invid axeln. Men även om Hr verkligen hade framställt björnen såsom osårbar för vapen, är detta ett vanligt stereotypmotiv, avsett att framhäva bedriften. Det kan självständigt uppstå var och när som helst, och det användes därför i de mest olikartade sagor utan inbördes släktskap.

Att striden utkämpas nattetid i såväl Gr som Bj, har ingenting att betyda för deras inbördes släktskap. I Gr kunde det ej bli fråga om något annat, då ju trollet regelbundet kom just nattetid till hallen. I Bj är detta drag ej nödvändigt. Det saknas i S och i R. Att det kommit in i Hr, beror dels på att den hemliga expeditionen lättast kunde ske nattetid, då ingen kontrollerade var Bjarke höll till, dels på att Hr har upptagit ett redan förut utbildat stereotypmotiv, julnattsmotivet.

Slutligen har svärdet Gullinhjalti i Hr jämförts med det jättesvärd med „gylden hilt“ som Beowulf finner i trollboningen och varmed han dödar trollmodern och hugger av Grendels huvud. Jag har redan gett den sannolika förklaringen på namnet Gullinhjalte: namnet har av Hrs författare uppfunnits för att förklara namnet Hjaltet. Skall ett svärd uppkallas efter hjaltet, måste detta på ett alldeles särskilt sätt draga till sig uppmärksamheten. Det enda svärdsnamn på -hjalte jag känner från verklighetens värld, är Hornhjalti, som omtalas i Gullþoris saga, tydligen uppkallat efter det förhållandet att hjaltet var av horn. I dikten kan knappast annat än guld komma i fråga, om ett svärds-hjalte skall särskilt framhävas. Guld är det material som folkdiktningen — både saga, sägen: folkvisa, ja t. o. m. gåta och ordspråk — ideligen använder rent stereotyp, och hjälte-dikten följer i detta fall gärna folkdiktningens föredöme, även om den visar en mera realistisk värdesättning av och bekantskap med guldet. Detta har gjort att då Hrs författare behövde ett svärdsnamn på -hjalte, var det för honom en självfallen sak att det måste bli Gullinhjalte. Och samma förhållande har gjort att Beowulfdiktaren måste ge jättesvärdet ett gyllne hjalte, emedan detta måste på det sättet framhävas och förskönas för att kunna förtjäna medtagas som trofé ur trollboningen. Likheten mellan Gullinhjalti och trollsvärdet med „gylden hilt“ är sålunda av rent stereotyp art utan den minsta betydelse såsom kännetecken på släktskap.

Bortser man från denna rent tillfälliga likhet, finns ingenting mer som skulle kunna tyda på identitet mellan de två svärderna. Gullinhjalti användes i en skenstrid — ej av Bjarke utan av Hjalte — men dess verkliga betydelse är att Hjalte genom svärdsgåvan fick sitt offentliga erkännande och blev upptagen i Rolfs hird. Jättesvärdet däremot användes i en högst spännande strid mot ett övermäktigt troll, och då sedan Grendels huvud höggs av med det, var det ej fråga om någon skenstrid eller alls någon strid, utan om att taga huvudet som trofé. Icke minst intressant är därvid att svärdsklingan smälte bort, så att endast hjaltet stannade kvar i Beowulfs hand, den enda anledningen till att omnämna hjaltet och dess guld!

En nykter granskning av de likhetspunkter mellan Gr och Bj som anförts såsom bevis för deras inbördes släktskap, visar sålunda att det hos dem ej finns något individuellt, tydande på ursprunglig samhörighet, utan de måste räknas till den sortens drag varom Chambers yttrar (a. a. s. 65): „there are many features of popular story which float around and attach themselves to this or that tale without any original connection.“ Ja, om en del är t. o. m. detta för mycket sagt, ty till stor del är det sådant som ej föreligger färdigt att knyta till än den ena än till den andra sagan, utan sådant som uppstår när och var som helst helt enkelt ur sagans logik och allmänna teknik. Att den sortens likheter kunnat narra en hel rad framstående filologer, beror på att dessa ej fått någon skolning på den muntliga traditionens område. Den som ej lärt i grund känna folkets muntliga diktning, dess innehåll, dess byggnad och dess liv, förmår ej bedöma vilken vikt som kan, eller icke kan, läggas vid olika slags likhet.

Sagan om Björnsonen. Om det alltså ej finns någon likhet mellan Gr och Bj, som på något sätt kan visa inbördes släktskap, så finns det emellertid en annan väg som man sökt gå för att visa deras ursprungliga samhörighet. Panzer har i sin bok om Beowulf sökt visa att hela Gr uppkommit ur en över hela Europa spridd folksaga om Björnsonen och att en god del av Bjarkes historia härstammar från samma håll. Hans bevisföring tycks ha övertygat en del filologer. I vad den rör Gr följer Chambers den i huvudsak, om han än avvisar en del av de värsta överdrifterna. Vad Bj beträffar tycks Chambers ej godtaga

Panzers resultat, vilket däremot t. ex. Paul Herrmann (*Die Heldensagen des Saxo*, 2, s. 174—5) gjort. Jag skall därför ägna frågan om björnsonsagan en närmare granskning.

Sagan berättar att en björn rövat bort en kvinna som med björnen får en son, Björnsonen. Sonen växer upp i björnens håla och blir snart så stark att han kan välta bort det klippblock som stänger ingången till hålan, och fly därifrån med sin moder. Han visar sig hårdhänt mot sina jämnåriga i byn och måste ge sig ut på vandring. Han möter därvid två andra starka män, t. ex. en klippkrossare och en träduppryckare, och tar dem med sig. Han kommer till ett obebott hus och slår sig ner där med sina båda kamrater. Då han de två första dagarna går ut på jakt, tar han i tur och ordning med sig en av kamraterna och lämnar den andre hemma att laga mat, men denne får besök av en liten dvärg med långt skägg vilken ger honom ett duktigt kok stryk så att han ej förmår göra i ordning maten. När Björnsonen den tredje dagen själv stannar hemma och låter kamraterna gå på jakt, får han själv besök av samma dvärg, men fångar honom genom att narra honom att fastna med skägget i ett klucket träd och ger honom stryk. Dvärgen lyckas komma lös och försvinner ner genom ett hål i jorden, oftast skildrat som en djup brunn. Björnsonen hånar kamraterna för att de låtit sig besegra av dvärgen. Sedan de följt blodspåren till brunnen, hissas först klippkrossaren och träduppryckaren ner med ett långt rep, men de vågade ej mer än ett stycke förrän de ropade att de ville upp igen. Därpå hissades Björnsonen ner, kom till ett slott i underjorden, fann där tre fångna prinsessor, fick av dem veta var trollets svärd fanns, som han inte kunde lyfta förrän efter en styrkedryck ur trollets flaska. Med det svärdet, det enda varmed trollet (antingen dvärgen eller oftast en jätte) kunde dödas, högg han av trollets huvud. Prinsessorna hissades upp, men när han själv skulle följa efter, kapades repet av de trolösa kamraterna. Han lyckades emellertid komma upp på annat sätt, straffade kamraterna och gifte sig med den yngsta prinsessan. — Sagan som är mycket spridd, varierar tämligen starkt. Särskilt inledningen om hjältens börd eller om orsaken till hans styrka har ett starkt växlande innehåll.

Ur björnsonsagan kan skalas ut ett skema som visar en viss likhet med Gr. En mycket stark man kämpar i ett

hus mot ett troll, som förut ej kunnat besegras; trollet flyr sårat till sin boning dit hjälten följer blodspåren, och där dödar han trollet med dess eget svärd, varefter han återvänder till människornas värld. Samma skema kan man skala ut även ur Gr, men så mager skematisk likhet bevisar ingen släktskap. Att en stark kämpe dödar ett farligt troll, är ett motiv som kan självständigt uppstå när och var som helst. Anledningen till striden kan vara olika, men man har ej synnerligen många anledningar att välja mellan, och att trollet gör ett hus obeboeligt, är ett motiv som lätt uppstår självständigt, helt enkelt emedan spöktron och föreställningen om av övernaturliga väsen hemsökta hus och platser är allmänmänsklig. Utgången av striden mot trollet kan antingen vara en omedelbar, definitiv seger, eller också kan trollet drivas sårat på flykten för att först i en senare strid dödas, och denna senare strid kan antingen komma till stånd genom att trollet kommer tillbaka med friska krafter eller genom att hjälten förföljer det till dess boning. Att det är blodspår som visar hjälten vägen, ligger ytterst nära till hands, då en sårad fiende eller ett skadskjutet djur lätt lämnar efter sig ett dylikt spår, och man brukar använda sig av blodspåret för att finna sitt byte. Trollsvärdet som är det enda varmed trollet kan dödas, är ett förstärkningsmotiv, som ej tillhör en viss saga, men som i regeln kräver att hjälten skall söka upp trollet i dess egen boning.

Ett skema av detta slag innehåller sålunda ingenting som ej följdriktigt kan utvecklas ur det enkla uppslaget, och att man kan få ut samma skema ur två berättelser, bevisar icke gemensamt ursprung. Detta kan man t. ex. se om man jämför Gr med sagan om pojken som ville lära sig att bli rädd. Ur den kan man få ut följande skema: En orädd yngling som i sitt hem föraktas såsom dum, kommer till ett slott som ej kan bebos, ty var och en som vågar övernatta i det, dödas av ett troll (spöke, djävul). Ägaren lovar ynglingen en stor belöning om han kan befria slottet från hemsökelsen. Ynglingen besegrar trollet och tvingar det att lämna slottet i fred. Senare kommer ynglingen till trollets boning och besegrar det även där. — Här finns den likheten med Gr att hjälten direkt ger sig till spökslottet för att befria det, vilket björnsonen ej gör, ty det hus han har tagit i besittning var ej känt som spökehus, och han får inte ens veta av sina kamrater, att det förhöll sig som det

gjorde. Men även likheten mellan Gr och den oräddade pojken är oväsentlig. De individuella överensstämmelser som fordras för bevis på släktskap saknas.

I björnsonsagan är huset som de tre kamraterna tagit i besittning, blott och bart ett obebott hus som de händelsevis träffade på i skogen. Att ett troll huserade där — alltid om dagen! — vet ingen av dem förut. Trollet är nästan alltid en liten dvärg med långt skägg, och det är vanligen i skägget han fångas genom en list, ej genom hjälten styrka. Brunnen eller det djupa hålet leder ner till underjorden, och det är alltid med ett rep som hjälten hissas ner, ty det är aldrig tal om vatten eller simning. Det är alltid tre (eller en) prinsessor där nere, och det är alltid en prinsessa som ger anvisning på svärdet som ej kan lyftas förrän hjälten druckit ur trollets flaska. Hjälten svikes alltid av kamraterna, emedan de hoppas därigenom få prinsessorna för egen del. Dessa drag måste anses typiska för sagan, även om de ej träffas i varje variant. Då t. ex. prinsessorna saknas i 10 av 200 varianter, beror detta blott på tillfällig ofullständighet. Men inget av alla dessa för sagan karakteristiska drag finns i Gr.

Likaledes saknas i björnsonsagan alla de karakteristiska dragen i Gr: att kungen ej får ha sin hall i fred för trollet förrän hjälten hjälper honom; att krigarna som skulle vaka somnat vid trollets ankomst; att hjälten sliter armen av trollet; att trollmodern kommer för att hämnas; att hjälten måste dyka ner i vatten för att nå trollets boning utan hjälp av någon lina; att han brottas med trollmodern och först i yttersta nöd upptäcker trollsvärdet; att han hugger av den döde jättens huvud som trofé; att svärds klingan smälter av jättens blod; att vattnet blir blodigt och att man därav sluter sig till hjälten död.

Under sådana förhållanden har man ingen rätt att sluta sig till något sammanhang mellan Gr och björnsonsagan. Likheten är av tillfällig art och har uppkommit genom att ett likartat grundtema på båda ställena utvecklats på ett något olika sätt.

Grettissagas trollepisod. Nu invänder emellertid Chambers (a. a. s. 62), att björnsonsagan visserligen varken är mycket lik Gr eller den med Gr besläktade episoden i Grettissaga, men frågan gäller ej blott om den liknar dessa båda historier sådana de överlämnats till oss, utan om den liknar den historia som måste ha legat till grund för dem

båda. „We have only to try to reconstruct from Beowulf and from the Grettissaga a tale which can have been the common original of both, to see that it must be something extraordinarily like the folktale outlined above.“

Saken är ej aldeles så enkel som Chambers föreställer sig. På några punkter företer Grettissagans trollepisod en större likhet med björnsonsagan än vad Gr gör. Därav får man ej sluta att motsvarande drag funnits i den saga ur vilken Gr utvecklats, ty det kan mycket väl hända att de senare knutits till Grettissaga. Jag skall här närmare granska de slutsatser som Chambers gjort.

I såväl Gr som i Grettissaga — men aldrig i björnsonsagan, ty där förekommer aldrig något vatten — blir vattnet blodigt då hjälten dödar trollet. Detta uppfattas så av åskådarna (de danska krigarna, prästen Stein), att hjälten dödades. I Gr beger sig därför Hrodgar med sina män från platsen, och blott Beowulfs geatiska följe stannar kvar. I Grettissaga beger sig prästen Stein hem, fast han lovat stanna vid repet och draga upp Grette. I Gr liknar ej danskarnas uppträdande ett förräderi, men i Grettissaga sviker Stein sitt löfte, vilket något, fastän högst obetydligt, närmar sig stenkrossarens och träduppryckarens förräderi mot Björnsonen. Då Grettissaga för övrigt ej visar någon ovilja mot Stein, anser Chambers att författaren ej kan ha lagt in förräderiet i episoden utan hämtat det ur traditionen, medan däremot Grs författare på grund av sina sympatier för Hrodgar och emedan han använder ett förräderi av följeslagarna i drakepisoden, måste vara angelägen att få bort motivet ur Gr. Källan till Gr skulle alltså vara mera lik björnsonsagan än vad Gr själv är. Chambers finner hela motivet med det blodiga vattnet som av åskådarna feltolkas vara ett dåligt motiv som satts in blott för att ursäkta deras svek, ty eljes kunde de ju lika väl ha gissat på att det var trollet som hade dödades.

Detta resonemang är ej riktigt, ty det finns ingen anledning att här söka ett ursprungligt förräderimotiv. Då vattnet blir blodigt, så kan det för en modern realistisk betraktare lika gärna tolkas som att trollet dödades, men i Gr har den realistiska synpunkten ingen plats. Hela motivet är avsett att framkalla kontrastverkan: sedan man redan gett upp hoppet och gått från platsen i den övertygelsen att hjälten dukat under, kommer han upp som segrare, och kontrasten blir desto större som man felaktigt har tolkat

det blodiga vattnet. Något annat än denna kontrastverkan har aldrig avsetts, och här står Gr på den ursprungliga ståndpunkten. Något annat behövdes egentligen ej heller i Grettissagan, men här har något annat kommit till. Där användes nämligen ett rep för att hissa Grette ner till vattnet och upp igen, och det behövs därför helst någon som står på vakt vid repet och hjälper upp hjälten. Detta skall Stein göra, men gör sig skyldig till löftesbrott — knappast förräderi! — vilket ytterligare framhäver Grettes styrka, i det han utan hjälp tar sig upp för repet med sin börda.

Detta drag i Grettissaga är dock i viss mån jämförligt med björnsonsagan, där det alltid förekommer ett rep varmed hjälten hissas ner av kamraterna. Den ene av kamraterna heter i en isländsk — och blott i en isländsk! — variant Stein. Som prästen Stein ej tycks vara någon historisk person, föreligger här en ganska stor sannolikhet för att Grettissaga har lånat både repet och Stein från björnsonsagan, men detta lån är i alla händelser sent och har gjorts på Island. Det är ej ovanligt att en isländsk sagaförfattare på detta sätt lånar ett alldeles lösryckt drag ur en folksaga, och att låna just från björnsonsagan kunde ligga nära till hands då Grette var känd såsom oerhört stark, vilket gav en god idéassociation åt det hållet. Lokaliseringen till Sandhaugar kan också, såsom Chambers framhåller (a. a. s. 66), ha ett liknande ursprung, men är likaså med säkerhet ett sent infogat isländskt motiv, som ej kan ha funnits i Beowulfdiktarens källa.

Även om Grettissagas trollepisod kunde föras tillbaka till en med Beowulfsången gemensam källa, kan den alltså icke ge något stöd åt teorien att denna källa skulle ha tillkommit under påverkan av björnsonsagan. Men något bevis för en gemensam källa har ej förebragts! Jag har visserligen själv i min recension av Panzers *Beowulf* (A. f. d. a. 1911, s. 129) uttalat den åsikten att Grettissagas trollepisod och Gr skulle gå tillbaka till en gemensam källa — dock ej skandinavisk utan irisk — men det finns några omständigheter som man ej kan förklara ifrån en sådan förutsättning.

I Beowulfsången (v. 1457) omtalas ett svärd under benämningen hæftmece, och i Grettissagas trollepisod ett slags vapen om vilket det säges; „þat kǫlluðu menn þa heptisax.“ Då orden hæftmece och heptisax icke träffas

annanstädes i fornengelsk eller isländsk litteratur, så kan det näppeligen bero på en tillfällighet att de kommit att stå i två inbördes nära besläktade episoder, utan det måste tyda på en gemensam tradition. Men det kan omöjligt under någon lång tid ha levat i traditionen!

Om man nu med majoriteten av Beowulforskarna anser Gr ha uppstått i Danmark på 500-talet eller kort därefter och före 700-talet kommit till England, och om Grettissagas trollepisod är självständig gentemot Beowulfsången, så skulle ordet heptisax ha stått i fast förbindelse med den i Skandinavien kvarlevande muntliga traditionen åtminstone från före 700-talet ända tills Grettissaga sattes i skrift, vilket är absolut orimligt. Muntlig tradition kan nämligen ej någon lång tid bevara bimotoiv utan betydelse för handlingen.

Gr har emellertid ej hämtats från Skandinavien, utan dess författare har lärt sig den till grund liggande sagan från början till slut på Irland eller från någon som varit väl hemma i irisk sagodiktning. Som sagan varit populär på Irland ända till vår tid, så hade det kunnat tänkas att Grettissagas författare lärt känna samma iriska saga, men att han skulle ha fått med ett på Island tydligen ej brukligt ord, som har sin tydliga motsvarighet i Gr men som ej är iriskt, vore då obegripligt.

Det återstår sålunda ej någon annan möjlighet än att den tradition som Grettissaga använt, härstammar från Beowulfdikten, ehuru icke direkt. Grettissagas författare — eller den som knutit trollepisoden till Grettetraditionen — kan ej ha läst Beowulfdikten, och skulle inte ha förstått mycket av den, ty hade han läst och förstått den, skulle han knappast ha fallit på den idén att överföra skildringen från den danske konungens hov till den isländska bondgården. Man måste därför tänka sig att han hört berättas en ur Beowulfdikten hämtad tradition som kan ha uppstått åtskilligt senare än det enda bevarade manuskriptet av dikten skrevs. Vid den tiden kan intresset för det danska skjoldungahovet ha så förbleknat i England, att man har återberättat den spännande berättelsen om trollkampen utan att taga namnen med, d. v. s. av hjältesagan har blivit en sagoartad folksägen. Ett sådant namnbortfall är något i muntlig tradition mycket vanligt. Berättelsen kan så ha uppsnappats av en av de isländska eller norska resenärer som ofta besökte

de engelska handelsstäderna eller kungsgårdarna, och han har fört den till Island, varvid han händelsevis bevarat det underliga ordet hæftmece eller som han uttryckt det heptisax.

Denna förklaring är enkel och naturlig och förutsätter ej en långlivad muntlig tradition som säkert ej funnits. Den är också den enda möjliga förklaringen på de båda berättelsernas samstämmighet i fråga om orden hæftmece-heptisax, såvida man ej vill förklara den som en ren tillfällighet. — Finns det något samband mellan de runor som i Gr berättas vara ristade på trollsvärdets hjalte, och den runstav med verser om bedriften som Grette lade i kyrkan tillsamman med de i grottan funna benen, så måste också det förklaras på samma sätt.

Man bör lägga märke till den olika användningen av orden hæftmece och heptisax i de två berättelserna. I Gr användes hæftmece som beteckning för det svärd som Unferd lånar Beowulf innan han dyker ner till trollboningen. Detta motiv är betydelselöst för handlingen och har fallit bort ur den berättelse som införts i Grettissaga, men ordet har haft ett visst intresse för berättaren, och så har han använt benämningen på ett vapen som behövdes, jättens vapen. — På samma sätt har runinskriften på svärdshjaltet, vilken i Beowulfsången saknar betydelse för handlingen, ersatts med en runvers som Grette skär in på en stav för att underrätta Stein om utgången — om man här skall söka något sammanhang mellan de två motiven. En sådan omdiktning var i själva verket nödvändig för att sådana litterära bimotiv överhuvud skulle kunna bibehållas i traditionen tills den sattes in i Grettissaga.

En annan sak måste jag emellertid i detta sammanhang något uppehålla mig vid. W. W. Lawrence har i en skarp-sinnig undersökning, „The Haunted Mere in Beowulf“, (Publ. of the Mod. Lang. Assoc. of America, XXVII, 2, s. 208 ff.) gjort en jämförelse mellan Grettissaga och Gr. Han framhåller att Beowulfsångens skildring av trollets hemvist lider av en stark oklarhet: än är det i havet, än bland kärr och moras, än bland berg och vattenfall. Den sistnämnda lokalen stämmer med skildringen i Grettissaga, där strömmen forsar fram under höga bergväggar, så att Grette måste hissas ner till vattnet med en lina, och där trollens grotta ligger bakom ett vattenfall. Denna beskrivning anser Lawrence vara det ursprungliga: så skulle sagan ha framställts på den bergiga skandinaviska halvön, men då den

kommit till det mera jämna Danmark och till England, där man inte har några bergforsar, har trollboningen förlagts till kärren eller till havet; minnet av vattenfallet har dock funnits kvar och gjort att den fornengelska dikten ger en förvirrad bild, medan Grettissaga bevarat den ursprungliga skildringen i oförändrad gestalt.

Chambers som helt ansluter sig till Lawrence på denna punkt yttrar (a. a. s. 53): „Now it is in the highest degree improbable that, after the landscape had been blurred as it is in Beowulf, it could have been brought out again with the distinctness it has in the Grettissaga. To preserve the factures so clearly the Grettir-story can hardly be derived from Beowulf: it must have come down indepently.“

Resonemanget är — trots allt skarpsinne — icke riktigt. Den i skandinavisk tradition typiska trollboningen är alltid förlagd till berg och högar. Att en grotta under ett vattenfall är trolls hemvist, torde vara något tämligen enastående, och har en dylik tradition händelsevis utbildat sig på en plats där det finns ett vattenfall, så har den inga utsikter att vandra ut över ett stort område där en sådan beskrivning ej passar. En muntlig prosatradition kan ej samtidigt innehålla två sinsemellan stridande uppgifter av detta slag, utan det ena byts fullständigt ut mot det andra, om den har någorlunda god tid att utkristalliseras. Om den fornengelske skalden fått traditionen till Gr från Danmark, är det därför i högsta grad osannolikt att han därifrån fått beskrivningen av vattenfallet, utan han har själv måst sätta till den.

Nu har diktaren i detta fall händelsevis fått sin tradition icke från Danmark utan från Irland, och i den iriska sagan bor trollet i havet. Att diktaren grumlat skildringen genom att tillfoga antydningar om träskan eller den plats där bergströmmen störtar ner under bergets dimmor, beror ej på deras förekomst i originalet, utan på att han personligen haft dylika föreställningar om en trollboning, föreställningar som han hämtat från sin vildt romantiska hemtrakt i nuvarande Derbyshire. (Se referat av mitt föredrag „Geografi och naturbeskrivning i Beowulf-sången“, tryckt i Förhandl. vid Sv. Filolog- och Historiker-mötet i Göteborg den 19—21 aug. 1912.)

Om man nu föreställer sig att Gr sådan den i Beowulf-sången föreligger, göres till muntlig prosatradition, så innebär detta att en hel del måste lämnas ute. Den historiska

ramen kan falla bort om den ej längre är av intresse för åhörarna, något som ofta förekommer i muntlig tradition. Alla detaljer utan betydelse för handlingen måste snart försvinna. Kvar står en kortfattad berättelse, ett slags sägen med klar och jämförelsevis ordknapp framställning utan långa naturskildringar. I en sådan kan en trefaldig framställning av trollboningen ej bibehållas, utan berättaren väljer ovillkorligen en av dem och renodlar den. Det är sålunda långt ifrån „i högsta grad osannolikt“ att finna ett renodlat berglandskap i en från *Beowulf* hämtad muntlig framställning, utan tvärtom det enda rimliga.

Jämförelsen med *Grettissaga* kan sålunda omöjligt bekräfta antagandet att *Gr* härstammar från björnsonsagan, ty *Grettissagas* trollepisod härstammar från *Beowulfs*ången och har först på Island fått i sig inarbetade några drag som sannolikt lånats från någon isländsk variant av björnsonsagan.

Dunkla drag i *Gr*. Det har också framhållits att det i *Gr* finns en del dunkla drag, som visserligen ej skulle kunna anses likna motsvarande partier i björnsonsagan, men som dock skulle kunna förklaras med hjälp av teorien om dess härstamning därifrån.

Såsom ett sådant drag har man kanske betraktat hjältens namn, som kan betyda björn. Här kan emellertid ej björnsonsagan användas som förklaring. *Beowulf* måste anses som en historisk person, fastän fantastiska sagor knutits till honom på samma sätt som till den historiske *Didrik* av *Bern*. Namnet *Beowulf* har sannolikt tillagts honom först i England i stället för hans nordiska namn som också betydtt björn eller varit sammansatt med ett sådant ord. Den sortens namn är vanlig i Norden, och man behöver därför ej söka förklaringen i en folksaga. Däremot kan ett sådant namn draga till sig sagomotiv vari en björn förekommer.

Någon anledning att se något björnaktigt i hjältens natur finns knappast. Det enda skulle vara hans sätt att döda *Dæghrefn* med sin hand utan att bruka vapen, men detta är snarast att anse blott som ett prov på en utomordentlig styrka i allmänhet.

Att det om *Beowulf* säges att han länge var föraktad bland sina landsmän och ansedd såsom feg och svag (vv. 2183—8), har jämförts med liknande uppgifter om *Björnsonen*. Men att en hjälte föraktas och anses oduglig i sin

barndom, är folksagornas allra vanligaste kontrastmotiv, som användes i så godt som alla folksagor, medan det i björnsonsagan snarast hör till undantagen just emedan Björnsonen på grund av sin börd från början framställs såsom omåttligt stark. Att motivet dock trängt in i en del björnsonvarianter, beror på att det i sagorna ligger så ytterst nära till hands att använda ett dylikt kontrastmotiv, men att använda Björnsonen som förklaring på motivets förekomst i Beowulfsången är alldeles orimligt.

Ett annat motiv som Chambers försöker förklara med björnsonsagan, är följande: När Grendel kommer in i Heorot, dödar och äter han den förste han får tag i av Beowulfs män, utan att någon försöker hindra honom. Den enda förklaring skalden har att anföra, är att hela följet somnat. Chambers finner det vara en besynnerlig sömnavsaklighet hos en skara män som väntar ett för dem alla farligt fientligt anfall; men Beowulf sover i alla fall ej, utan ser lugnt på medan hans män dödas och uppåtes, och om han ej varit den som därefter blev angripen, skulle han tydligen ha låtit Grendel äta upp alla sina män. Förklaringen finner Chambers i björnsonsagan, där fienden inväntas i tur och ordning av var och en för sig av de tre kamraterna, och hjältens tur kommer sist, sedan hans kamrater råkat illa ut. Emedan Beowulf kommit till Heorot just för att befria festhallen från de nattliga hemsökelserna, kan han ej första natten till sin kamrat överlämna försvaret av hallen, utan kamratens död och hjältens seger måste framställas såsom nästan samtida, och detta har fört med sig att hjälten måste se på, medan kamraten dödas.

Man får emellertid ej bedöma saken efter så modern synpunkt som Chambers gör. En modern realistisk människa måste nog tycka, att Beowulf genast borde ha skyndat sin kamrat till hjälp, men den gamla dikten från 700-talet ser det hela från en annan synpunkt. Under tolv år har hallen hemsökts, och ingen av dem som vågat övernatta där, har kommit från med livet. Detta vill dikten göra åskådligt genom den förste krigarens död. Dessa åskådningskrav finns i all folkdiktning och för övrigt i all därmed besläktad diktning, och det är detta krav som medverkat till att ge tretalet dess stora användning. Utom att krigarens död åskådliggör trollets hemska framfart, åstadkommer det en kraftig kontrastverkan mot Beowulfs bedrift. Förhållandet kan sålunda här förklaras av rent dikttek-

niska motiv. Krigarnas sömn har skalden ej själv uppfunnit utan hämtat motivet ur det iriska originalet till Gr. I en stor grupp varianter av den iriska sagan försänkes nämligen alla i salen i en trollsömn, som ingen kan motstå mer än hjälten själv, som håller sig vaken genom att sätta sin svärdsudd under hakan eller på annat liknande sätt. I detta fall har alltså björnsonsagan ingenting att lära oss om Gr.

Jean l'Ourson. I min recension av Panzers *Beowulf* framhöll jag (a. a. s. 126) det oriktiga i att, som Panzer gjort, leta upp små likhetsdrag än ur en, än ur en annan av de mer än 200 över hela Europa spridda varianterna av björnsonsagan, och att det enda riktiga vid en jämförelse vore att först söka utforska hurudan björnsonsagan varit just i de länder kring Nordsjön där Gr såsom sådan kan tänkas ha vuxit fram. Nästan hela den mängd likhetsdrag som Panzer på sitt sätt plockat hop över hela Europa, är tillfälliga tillsatser som gjorts av tillfälliga berättare, eller i några fall lokala förändringar med starkt begränsad utbredning och utan betydelse för sagan i dess helhet eller för dess nordeuropeiska form.

Chambers erkänner (a. a. s. 374), att Panzers teori måste stå eller falla med de paralleller som man kan draga mellan å ena sidan *Beowulf-Grette*-historien, å andra sidan de varianter av björnsonsagan som samlats i de länder där ifrågavarande historia kan ha haft sitt hemland, Nordsjöländerna. Han redogör för några sådana varianter från Skandinavien utan att där finna något som kommer särskilt nära, utom vad jag redan påpekat beträffande *Grettis*-saga. Chambers anför emellertid en variant, Jean l'Ourson, från franska Flandern (*Deulin, Contes du roi Cambrinus*, Paris 1874), som företeer fler likheter än övriga varianter. Jag refererar den här efter Chambers, då jag saknar tillgång till originalet.

Hjälten, Jean l'Ourson, räddas som barn från en björns håla, är föraktad i sin ungdom, men ger tidigt prov på styrka. Han försvarar ett tomt slott, un superbe château, sen hans följeslagare misslyckats, slår av ena armen på sin angripare, *Petit-Père-Bidou*, jagar honom till hans håla, un puits vaste et profond. Han hissas ner av sin kamrat, men då han finner repet för kort, hoppar han ner och är nära att slå ihjäl sig. Där ser han *une lumière qui brillait au bout d'une longue galerie*. Vid

ändan av galleriet ser han sin angripare vårdad av une *vieille femme à cheveux blancs*, qui semblaît *agée de plus de cent ans*, som smörjer hans sårade arm. Hjälten släcker ljuset (som är av magisk art), slår sin fiende på huvudet och dödar honom samt tänder lampan igen. Hans kamrat där uppe försöker genom att kapa repet beröva honom de två prinsessor han vunnit. Jean kommer i alla fall upp, gifter sig med den goda och vackra prinsessan och straffar kamraten genom att låta honom få den fula och elaka.

Om denna variant yttrar Chambers (a. a. s. 379): „*Nine distinct features recur, in the same order, in the Beowulf-story and in this folk-tale. It needs a more robust faith than I possess to attribute this solely to chance.*“ Jag kan tyvärr ej finna så många nära överensstämmelser som nio, men några finns det. Av dessa måste en del utan vidare frånräknas såsom tillhörande sagor i allmänhet och alltså utan värde när det gäller att fastställa släktskap. Att det t. ex. inte var ett vanligt hus utan ett präktigt slott som hjälten tagit i besittning och där trollet uppträder, hör till folksagans vanliga skönmålning, och behöver ej ha något sammanhang med att Beowulf försvarar en kunglig festhall, ty Heorot är ju rent historiskt knuten till Hrodgars kungsgård och behöver ej en folksaga till sin förklaring.

Beträffande den omständigheten att en rad motiv i samma ordning träffas i två sagor, kan detta ha sin mycket stora betydelse såsom ett identitetsbevis, men man får ej överdriva ordningens värde. Det är nämligen klart att en skildring av hjälten ungdom nästan under alla förhållanden måste föregå hans livs stora bedrift och ej komma efter den; att förföljelsen av ett sårat troll måste komma efter den strid varunder trollet såras o. s. v. Endast då episoder eller motiv som ej måste följa varandra i en viss ordning på grund av ämnets egen logik, dock fått samma ordning i två olika sagor, har detta något särskilt att betyda.

Där finns emellertid något som i motsats till övriga varianter av björnsonsagan visar en närmare likhet med Gr: 1) hjälten slår av armen av trollet, 2) i trollboningen lyser ett magiskt ljus, som hjälten släcker och tänder igen, 3) och där finns en gammal kvinna som smörjer den sårade armen. Detta är verkligen en icke obetydlig likhet, utan något som man måste ägna något mera uppmärksamhet åt. Men slutsatsen kan ej bli att Gr alltså är påverkad av björnson-

sagan, ty dessa tre drag träffas ej i någon annan variant av björnsonsagan. Däremot finner man dem alla i en variantgrupp av den iriska saga som legat till grund för Gr. Den föreliggande varianten om Jean l'Ourson har lånat de nämnda motiven från den iriska sagan.

Bjarke och Björnsonen. Då Panzer velat tolka in björnsonsagan även i Bjarkes historia, stöder han sig på vad som i Hr och R berättas om Bjarkes barndom. Härom berättar Hr följande:

En norsk konung, Ring, hade en son som hette Björn. Då hans drottning dog, uppmanade hans rådgivare honom att gifta om sig, och han sände ut män att söka honom en ny drottning. De träffade i ett hus i Finnmarken två kvinnor som sade sig vara Ingeborg, finnkönungens frilla, och Vit, hennes dotter. Vit gick in på att bli Rings drottning och följde sändemännen hem. Efter bröllopet började Vit snart förakta sin gamle man, och då han hade gett sig bort på härtåg, försökte hon förföra sin styvson Björn. Han gav henne en örfil, men hon slog honom då med en ulvhandske och förvandlade honom till en björn och lade den förbannelsen på honom att han ej fick njuta annan föda än sin faders boskap. En kväll mötte honom en barn-domsväninna, Bera, i skogen och kände igen hans ögon. Han gick från henne, men hon följde efter till en grotta. Där återtog han sin mänskogestalt, vilket han hade makt till varje natt, men han måste vara björn om dagarna. När kung Ring kom hem, ställde han på uppmaning av Vit till jakt mot björnen som härjat bland hans boskap. Dessförinnan berättade Björn för Bera att han nästa dag skulle dö, tillsade henne att hon efter jakten skulle be om det som fanns under björnens vänstra bog, nämligen en ring, samt att hon skulle akta sig att äta av björnköttet, vilket drottningen säkert skulle söka tvinga henne till, ty om hon åte av köttet, kunde de tre söner, hon snart skulle föda, få lyte. Likaledes bestämde han vad namn sönerna skulle ha, och gav anvisning på vapen som de skulle finna i grottan. Björnen dödades på jakten. Bera fick ringen och bjöds på björnkött av Vit. Då hon ej ville, trugade drottningen henne att äta en munsbite och smaka på en till, som hon dock spottade ut. Då hon sedan födde sina tre söner, var den förste, Älfröde, skapt som en älg från fötterna till naveln, den andre, Tore, hade hundfötter, men den tredje,

Bodvar, var ett det vackraste barn. Sönerna växte hastigt till starka ynglingar. Vid 12 års ålder hade de nått en sådan styrka, att ingen av kungens män kunde stå sig mot någon av dem. Då ville Frode fara bort. Hans moder förde honom till grottan, där han fick hämta ett vapen. Ett svärd satt fast i klippan och kunde ej rubbas, en yxa likaså, men ett kortsvärd (hept, skálm) lossnade. Han tyckte det var ett för tarvligt vapen och ville i förargelsen bryta sönder det mot klippan men det bröts ej utan trängde in i stenen. Därefter begav han sig bort och levde som stigman vid Kölvägen. Tore hundfot gav sig därefter bort, sedan han hämtat yxa i grottan, och begav sig till sin broder Frode som först ej kände igen honom, men tog väl mot honom när han fick veta vem det var. Frode rådde honom att ge sig till Gautland där kungen nyss dött och man skulle välja ny kung. Därvid skulle man sätta fram en stor stol som rymde två män, och den som ensam kunde fylla stolen, skulle tagas till kung. Tore kom till väljartinget, passade i stolen och blev kung över Gautland. När Bodvar blev 18 år gammal, fick han av sin moder veta vem hans fader var och hur han gått under genom Vits trollkonster. Han lät kungen veta hur allt hade gått till och dödade den elaka drottningen. Då kungen kort efteråt dog, blev Bodvar kung, gifte sin moder med en jarl, överlämnade riket till dem, hämtade svärdet i grottan och gav sig bort. Först kom han till Frode, som ej kände igen honom. De brottades tills Bodvars hatt föll av och brodern kände igen honom. Då han efter en tid ville fara vidare, rådde Frode honom att ge sig till Rolf Krakes hov, men först tappade Frode blod ur sin vad och lät Bodvar dricka. Därav blev han starkare än andra män. Sedan trampade Frode ett djupt spår i klippan, i vilket han skulle kunna se om något ondt träffade Bodvar: om han doge sotdöd, skulle spåret fyllas med jord; om han doge i strid, skulle det fyllas med blod; och om han drunknade, skulle det fyllas med vatten. Bodvar gav sig därefter till sin broder Tore som ej för tillfället var hemma. Så lik var han sin broder att alla trodde att det var Tore som hade kommit hem. Sedan han vistats en tid hos Tore, gav han sig vidare till Lejre.

Ungefär det samma berättas i R. Där heter emellertid Bodvars farfar ej Ring utan Bjór jarl. Bjór har tre söner: Bodvar, Frode och Tore. Styvmodern Vit ger de tre sönerna var sin kjortel, varigenom Frode blev förvandlad till älg,

Tore till hund och Bodvar till björn. Älgen och hunden dödade varandra, och björnen härjade bland faderns boskap. Bonddottern Hild som vaktade sin faders ko, gick vilse i dimman och kom till en grotta. Dit kom björnen, lade av sin björnhamn och visade sig vara Bodvar. Hild födde åt Bodvar tre söner: Frode, Tore och Bodvar. En gång visade sig hennes man för henne i drömmen, talade om sin stundande död och om vapengåvorna till sönerna. Björnen dödades och Vit sände av köttet till Hild. Emedan sönerna råkade i moderns frånvaro smaka eller röra köttet, fick Frode älgfötter, Tore en hundtå och Bodvar en björnklo på ena tån. I övrigt är innehållet ungefär detsamma som i Hr utom beträffande Tore som har helt andra öden.

Framställningen är sålunda alltigenom starkt fantastisk såsom oftast i styvmodersagor. Den till björn förvandlade prinsen som är man om natten, påminner om den förtrollade prinsen i vissa till „Amor och Psyke“-typen hörande sagor, t. ex. den norska sagan om Hvitebjörn kong Valemon (Asbj. 30), där det är en av en trollkvinna till björn förvandlad prins som tilltvingar sig en prinsessa och är man om natten men björn om dagen. Tabu-motivet att hustrun ej får äta av björnköttet återfinnes ej i Amor och Psyke-typen som eljes brukar vara rik på tabu, men det påminner om ett tabu i den med denna typ besläktade sagan om Kung Lindorm, där drottningen får två lökar med förbud att äta dem oskalade, men hon råkar äta en med skalet på, och när hon sedan skall föda tvillingar, är det ena barnet en välskapad gosse, men det andra en lindorm. Björnens ord till Bera att hon skall be om vad som finns under hans vänstra bog, påminner om vissa Askunge-sagor, där Askungen uppmanas av en bagge eller tjur som hjälpte henne och därför av styvmodern slaktas, att taga någon viss del och använda på visst sätt. Dessutom förekommer liknande motiv i folkvisor. Bodvars besök hos Tore, där han tages för brodern t. o. m. av dennes hustru, liksom Frodes fotspår som lifstecken, påminner om sagan om tvillingbröderna (Aarne 303).

Hela denna fantastiska sagovävnad har alltså en del beröringspunkter med kända typer utan att dock kunna föras till någon särskild av dem. Den förefaller mig att vara starkt påverkad av irisk sagodiktning. I den riktningen torde främst följande motiv tyda: styvmoderns bruk av ulvhandsken eller kjortlarna, hennes förbannelse över björnen

att han måste hämta sin föda från faderns hjordar (aldeles vad som i iriska sagor kallas *geasa*), tabu att förtära björnens kött, och vapenhämtningen ur klippväggen i grottan. Det hela måste vara en sen och tämligen lös komposition av sinsemellan förut ej samhöriga sagomotiv. Den förut behandlade delen av Bjarkes historia, „Bjarke och Hjalte“, är tydligen gent emot denna del en saga för sig av fullkomligt annan stiltyp.

Då det gäller att pröva i vad mån Bjarkediktningen kan ha haft något med björnsonsagan att göra, är det tydligen meningslöst att söka ett dylikt sammanhang med mer än en av dessa två till hela sin stiltyp fullkomligt olika sagor, som ej kunnat stå i någon ursprunglig förbindelse med varandra.

Bjarke-Hjalte-sagan har jag förut visat vara en väl komponerad helhet där allt är sammanfogat med klar och säker logik. Ingenting behöver där förklaras med hjälp av någon annan saga, och någon den allra minsta likhet med björnsonsagan kan där ej upptäckas. Då man såsom Panzer vill förklara Hjalte som en av de feqa trolösa kamraterna, är detta ingenting annat än vilda „*sic volo sic jubeo*“-fantasier. Man skulle lika gärna i vilken saga som helst kunna tolka vilken andrahandshjälte som helst såsom uppkommen ur de båda falska kamraterna i björnsonsagan, t. ex. Gunnar och Hogne i Volsungasagan, eller Sinfjötle eller jag vet inte vad, ty min fantasi räcker inte till att göra så orimliga kombinationer.

Bjarkes ungdomssaga bjuder däremot på något som påminner om björnsonsagan: Hans far är ju en till björn förvandlad prins, och det är väl snarast av detta förhållande som hjältens styrka härledes. Frågan är blott i vad mån detta kan antagas vara en tillfällig likhet eller ett bevis på verklig släktskap med Björnsonen.

Björnsonsagan låter sin hjälte få en björn till fader för att på det sättet förklara hans övernaturliga styrka. Samma sak kan i sagor förklaras på många andra sätt: att hjälten ammass av ett djur, att han fått dia sin moder i sju år, att han ej blivit född på vanligt sätt, att han blivit smidd av järn och sedan fått liv o. s. v. En del av dessa motiv måste anses såsom rena fantasimotiv, andra motsvaras av en folktro, som fortfarande kan träffas levande bland folket. Tron att långvarig amning ger en särskild styrka, kan sålunda träffas på många håll. Och ända in i sen tid har

man förklarar ovanlig storlek och styrka med en övernaturlig börd. Så berättas om den på 1800-talet levande småländske bonden Jöns i Potteboda, „Pottebo here“, att hans far var en jätte som besökt hans mor i hennes mans gestalt, eller att hans mor var en skogsfru som besökt hans far i hustruns gestalt. Det kan knappast vara något tvivel om att det funnits en folketro att björnar kunnat röva bort kvinnor för att med dem avla barn, och avkomman måste bli alldeles särskilt stark. Det är på denna folketro som björnsonsagans inledning är byggd. Finner man en sådan uppgift om en stark kämpes börd, behöver den därför alls icke vara hämtad just från den saga som här kallats björnsonsagan, utan den kan ha hämtats ur folktron eller folksägner. Följaktligen har man ej någon rätt att sluta sig till att björnsonsagans övriga innehåll också berättats om samme kämpe. En sådan slutsats har man för övrigt ej rätt till även om inledningsmotivet om hjältens björnhärkomst skulle vara hämtad just från björnsonsagan, ty lånet kan mycket väl ha inskränkt sig till blott ett inledningsmotiv, då just sådana mycket lätt lånas från saga till saga.

I Bjarkes ungdomshistoria kan inledningsmotivet ha satts dit som förklaring på hjältens styrka och till hans namn som betyder björn. Det står emellertid i fullkomlig samklang med „styvmodersagorna“, i vilka hjälten gärna förvandlas på olika sätt eller ödesdigra tabu begagnas för att göra hjältens eller hjältinnans ställning mera ömkansvärd och därigenom också starkare framhäva den slutliga triumfen. Den till björn förtrollade prinsen i Hvitebjörn kong Valemon har ingenting alls att göra med björnsonsagan, men han har fått björngestalt för att öka spänningen för prinsessans del: arma prinsessa som blir bortförd av en björn! hur skall det gå för henne? Det är ej samma tankegång i här föreliggande diktmotiv, ty det är ej Björns och Beras öde som träder i förgrunden utan deras söners, men hela motivet kan konsekvent ha utvecklats ur styvmodersagornas tankevärld utan påverkan från björnsonsagan som tillhör en helt annan stiltyp. Å andra sidan är det naturligt att björnsonsagans och styvmodersagans berättelser om hjältens börd lätt blandas samman, såsom det t. ex. skett i en isländsk variant av björnsonsagan, och det kan sålunda tänkas om än ej bevisas, att björnsonsagan påverkat inledningen i Bjarkes ungdomshistoria.

Hur det än härmed må förhålla sig, så är det i alla händelser påtagligt att björnsonsagan ej lämnat något annat spår efter sig i hela ungdomshistorien. Hos de båda bröderna Frode och Tore finns nämligen ej den minsta likhet med stenkrossaren och trädupp-ryckaren, och att jämnställa bloddrickningen hos Frode med styrkedrycken i trollets flaska är en ren orimlighet.

Under alla förhållanden måste hela ungdomshistorien vara ett sent tillägg till Bjarkediktningen, så att även om Beowulfsången kunde visas innehålla några element av björnsonsagan — vilket den ej kan — så skulle man på den vägen ej kunna få till stånd någon förbindelse mellan Gr och Bj.

Iriskt ursprung för Gr. I det föregående har jag ej kunnat undvika antydningar om att Gr härstammar från en irisk saga. Jag kan här ej taga upp frågan i hela dess vidd, ty det iriska materialet är för stort, och på grund av de vida variationsgränser iriskt sagomaterial alltid har, kräver denna fråga en hel bok för sig själv. Redan 1910 hade jag säkra bevis för Grs iriska ursprung och har sedan dess ej släppt saken ur sikte. Jag skulle också längesedan ha offentliggjort mina resultat om jag ej velat få tillfälle att först studera frågan i Irland, vilket på grund av världskriget ej var mig möjligt förr än 1920, då jag vistades där några månader. Jag fick därvid åtskilligt nytt material av stort värde. På grund av offentligt uppdrag och av ekonomiska skäl har det sedan ej varit mig möjligt att färdigredigera mina undersökningar, då det nya materialet måste inarbetas i det övriga. För att ej låta saken stanna vid blotta påståenden utan möjlighet för läsaren att inse vad jag menar, skall jag här lämna några antydningar.

Den iriska saga som ligger till grund för Gr, är en helt annan saga än björnsonsagan. I „Verhandl. der 52 Versamml. deutscher Philologen in Marburg 1913“ (s. 177—80) har jag gett ett kortfattat referat av mina dåvarande resultat. Ifrågavarande iriska saga berättar om hur hjältens följe sänkes i en magisk sömn och blott hjälten själv lyckas hålla sig vaken; om hur hjälten sliter (eller hugger) av trollets ena arm så att det måste fly till sin boning i havet, där hjälten sedan uppsöker trollet; om det magiska ljuset i trollboningen och brottning med trollmodern; i ett par varianter omtalas även den magiska skinsäck vari

trollet bortför krigarna till sin moder, liksom det i *Beowulf*-sången (v. 2085 ff.) berättas om hur Grendel förgäves söker stoppa *Beowulf* i en med djävulskonster tillverkad „glof“ av draksinn. Förutom de antydningar jag i nyss citerade föredragsreferat har gett, måste jag här begränsa mig till ett par specialanmärkningar.

Den iriska sagan har ej med alldeles oförändrat innehåll överflyttats till den fornengelska hjältedikten, utan undergått en del anpassningar till anglosaxisk folketro och folksågen om ett i vattendragen boende naturväsen. Därigenom har också skildringen av Grendels boning blivit något grumlad genom att olika föreställningar trängt in bredvid den ursprungliga boningen i havet. Naturligtvis har även sägnens vattenväsen fått sin karaktär förvanskad genom identifieringen med den iriske hafsjätten. Så t. ex. är nordbornas näck eller engelsmännens *Jenny Greenteeth* farlig blott för badande eller roende, medan Grendel i enlighet med den iriska sagan ger sig in i kungens slott för att röva bort människor. Se härom även min uppsats „Grendel i anglosaxiska ortnamn“ (*Namn och Bygd*, 2, s. 160—4).

Det i *Gr* förekommande motivet att Grendels blod är så skarpt att svärdsklingan smälter bort och endast hjaltet stannar i *Beowulfs* hand, saknar i germansk diktning motstycken. Huruvida motivet förekommit i den iriska saga som ligger till grund för *Gr* är ovisst, men det har säkerligen hämtats från irisk diktning. I en gealisk saga berättas om en hind med så skarpt blod, att den som skall jaga den, måste med en särskild salva betryka varje kroppsdel som riskerade komma i beröring med blodet (*Mae Dougall*, s. 105). Detta är visserligen ej samma motiv som i *Gr*, men det grundar sig på en likartad tankegång. — I en annan gealisk saga berättas hur hjälten, när han huggit av trollets huvud sätter det på en järnek, och så hett var blodet att trädet genast fattade eld och brann ned till marken (*Curtin, Myths*, s. 279). — I en till den forniriska *Cuchullin*-cykeln hörande saga berättas hur *Conall Cernach* kämpade mot *Mesgegra*, konungen av *Leinster*, som förut fått sin ena arm avhuggen. *Conall* lät binda fast sin ena arm vid sidan för att ej ha någon fördel framför sin motståndare. Då han huggit av *Mesgegras* huvud, satte *Conall* det på en stor flat sten, och så skarpt var blodet, att det frätte ett hål tvärs genom stenen (*Hull, Cuchullin*

Saga, s. 91). — Även om de här anförda motiven ej måste anses fullt identiska med motsvarande motiv i Beowulf-sången, är dock likheten så stor att motivet bäst förklaras såsom ett iriskt lån. Egendomligt är det förhållandet att fienden med det skarpa blodet i den sist citerade sagan liksom Grendel kort förut förlorat sin ena arm.

Ett drag i Gr som ej kan vara av germanskt ursprung, är användningen av talet 30 såsom konventionell beteckning för ett obestämt stort antal. Så dödar Grendel 30 krigare (v. 123), Beowulf har 30 mans styrka i sin hand (v. 379), och han simmar hem från striden med hetwarerna med 30 rustningar. Dessutom förekommer talet 15 i liknande användning på ett par ställen: Beowulf far till Danmark själv femtonde (v. 207), och Grendel äter upp 15 sovande krigare och för med sig lika många (v. 1583). Denna talanvändning är något alldeles enastående inom germansk diktning, som eljes i motsvarande fall säkert skulle använda talet 12. Talen 30 och 15 begagnas däremot med förkärlek på irisk botten i diktning och lagtexter. I detta fall måste Beowulfdikten vara påverkad av irisk saga.

Till dessa korta anmärkningar rörande iriskt stoff i Beowulf måste jag här begränsa mig och för övrigt hänvisa till det utförliga arbete härom som jag framdeles kommer att offentliggöra.

Orsaken till att Beowulfskalden fogat in en irisk saga i för övrigt nordiska omgivningar kan ej vara glömska eller förväxling från hans sida, utan han måste ha gjort det fullt medvetet och avsiktligt. Det finns en viss sannolikhet för att han satt in den iriska sagan i stället för någon nordisk saga, vars innehåll han ej funnit tillräckligt intressant eller högstämt för att firas i hans hjältedikt. Om innehållet i denna nordiska saga kan naturligtvis ingenting säkert sägas, men den bör ha handlat om Bjarke och varit förlagd till den danska kungsgården. Det ligger därför närmast till hands att antaga, att den varit just prototypen för Bj. Det sammanhanget — och blott det — kan sålunda ha bestått mellan diktningen om Bjarke och Gr.

Det låter emellertid också tänka sig att skalden satt in den iriska sagan i dansk omgivning blott därför att Danmark på hans tid för engelsk fantasi stod fram som hjälte-landet framför andra. För att en saga riktigt skulle slå an, skulle den vara förlagd till skjoldungahovet och berätta om där befintliga hjältar. Detta är synpunkter som i alla

händelser gjort sig starkt gällande, beroende på att sagoarvet från det gamla hemlandet till så stor del just rörde sig om skjoldungar och deras hjältekrets samt sagokretsar från jutska halvön. Om de varit ensambestämande eller om det dessutom gällt ett utbyte av en förut till skjoldungakretsen knuten saga mot den iriska, låter sig naturligtvis ej med säkerhet avgöra.

Återblick och sammanfattning. Resultatet av min undersökning är alltså att det förvisso finns en viss sannolikhet för att *Beowulf* och *Bjarke* ursprungligen varit en och samma historiska person. Men den nordiska sagan om hur *Bjarke* gjorde *Hjalte* till en av *Rolf Krakes* bästa kämpar, är i allo en helt annan saga än den i *Beowulfdikten* berättade sagan om hur *Beowulf* dödade *Grendel* i *Heorot* och trollmodern nere i hennes boning på havsbotten. Likaså saknar såväl *Gr* som *Bj* allt sammanhang med den över hela Europa spridda sagan om *Björnsonen*. Och den i *Grettissaga* omtalade episoden om *Grettes* strid med de båda trollen är visserligen släkt med *Gr*, men den saknar värde för en rekonstruktion av *Gr*, emedan den själv måste härstamma indirekt från *Beowulfsången*, ej från en gemensam källa. Hela *Gr* härstammar från en irisk saga och innehåller åtskilliga egenheter och motiv, som även om de ej hämtats från just den iriska saga som ligger till grund för *Gr*, dock måste ha hämtats från irisk tradition. Utom det iriska elementet i *Gr*, kan emellertid också rent engelska element i den påvisas, hämtade ur engelsk natur, åskådning och folksägen.

Redan utan närmare detaljgranskning stod en stor del av dessa resultat klar för mig från början, men på ett par punkter har jag måst frångå av mig själv tidigare hysta meningar. Så har jag förr delat *Olof*s åsikt att *Saxo* i dessa stycken öst ur en rent dansk sägentradition, och att vad han berättar, var den kärna ur vilken den isländska traditionen utvecklats. Här var det särskilt *Chambers* diskussion av frågan som gjorde mig uppmärksam på att *Saxo* måste ha vetat mer än han meddelar, och en närmare granskning har övertygat mig om att vad han berättar, i det stora hela måste gå tillbaka till den berättelse som ur de båda isländska källorna kan rekonstrueras. För så vitt en sagodiktning av den typen ej kan anses vara dansk eller gemensamt-nordisk — en möjlighet som ej har prövats, men

som ej kan anses utesluten blott och bart på grund av att man ej har något sådant material upptecknat från Sverige eller Danmark — måste Saxo alltså ha hört sin berättelse av en isländing.

Vidare hade det ständigt upprepade påståendet att Bjarke enligt Hr hade att utkämpa en strid mot ett osårbart, bevingat troll, också gett mig den föreställningen att så var förhållandet. Att det ej kunde vara det ursprungliga, visste jag förut, men jag kan ej neka till att jag blev förvånad över att finna, att jag var den förste av alla dem som refererat Hr som upptäckt att den ej berättar om någon trollstrid utan om en björnjakt.

Beträffande förhållandet mellan Gr och Grettissagas trollepisod, har jag tidigare ansett dem båda härstamma från en gemensam irisk källa, men det har länge förvånat mig och gjort mig tveksam, att man i Grettissaga ej, såsom i Ormsþátr, finner något iriskt drag som ej också finns i Gr under det att Gr har många sådana som ej finns i Grettissaga. Då jag nu blivit övertygad om att Beowulf-sången indirekt är källan för Grettissaga, beror detta dels på nyssnämnda faktum, dels på de båda motiven hæftmeceheptisax och runinskriften. Om denna överensstämmelse icke uppkommit genom rena tillfälligheter utan inbördes sammanhang, måste den ovillkorligen bero på att Grettissagas episod indirekt härstammar från Gr, emedan den sortens motiv endast mycket kort tid kan hålla sig kvar i traditionen.

Min bestämt avvisande hållning gentemot teorien om björnsonsagens betydelse för Gr och Bj har jag haft från dess första framkomst, och ingen på traditionsområdet hemmastadd forskare kan gärna intaga någon annan hållning i frågan. Att en sådan teori kunnat av Panzer framställas, beror på att han ej känt till många andra sagor än björnsonsagan, och att han ej alls har någon kännedom om folksagornas liv eller om valören hos olika slags motiv eller olika slags överensstämmelser. Då han ej känt till den iriska sagan och alltså ej kunnat iakttaga dess stora och väsentliga överensstämmelse med Gr, har han låtit lura sig av de små och betydelselösa likhetspunkterna mellan Gr och björnsonsagan. En Beowulf-forskare är i regeln renodlad germanist utan bekantskap med annat än germanskt material, utan kännedom om muntlig tradition, alltså utan annan kännedom om folk-

sagorna än den han får hos Panzer, och därför utan möjlighet till verkligt sakkunnig kritik gentemot honom. Att detta är ett allvarligt missförhållande, som hämnar sig beträffande forskningsresultaten, är tydligt.

Jag hoppas att jag med min bevisföring i denna uppsats har lyckats klargöra, hur oumbärlig kännedomen om den muntliga traditionen, dess liv och egenskaper är för ett säkert omdöme om all sådan litteratur, som i likhet med *Beowulfsången*, *Bjarkaþátr*, och *Grettis-saga* vuxit fram direkt ur muntliga traditioner. I detta hänseende är det mycket som brister i filologernas utbildning — och utbildningsmöjligheter! Detta har jag även i tidigare skrifter framhållit, och med anledning därav fick jag en skrivelse från en framstående filolog, vari han erkände det berättigade i min kritik, men tillade ungefär följande: „man fordrar så mycket av oss filologer; från ett håll klandrar man oss för bristande insikter i arkeologi, från ett annat för okunnighet i religionsvetenskap: men man kan ju inte vara hemma i allting“. Nej, det är naturligtvis alldeles riktigt, och en filolog kan vara en utmärkt forskare utan att vara hemma vare sig i arkeologi eller folkminnesforskning, men då ger han sig icke in på sådana problem som måste fordra kunskaper på resp. områden såsom nödvändig förutsättning, lika litet som en ögonspecialist ger sig ut att vara auktoritet i fråga om t. ex. bröstsjukdomar eller benbrott. Och det är uppenbart att en filologisk fakultet som saknar fackman på traditionsområdet, är mycket otillräckligt utrustad, hur väl tillgodosett varje specialfack än må vara.
